

PROJEKAT INTEGRISANOG RAZVOJA KORIDORA RIJEKA
SAVE I DRINE

OKVIR ZA RASELJAVANJE ZA CRNU GORU

Februar 2020. godine.

Sadržaj

1	KRATKI PREGLED	6
2	UVOD	7
2.1	Kratak opis projekta.....	7
2.1.1	Ciljevi.....	7
2.1.2	Komponente.....	7
2.1.3	Podprojekti u Crnoj Gori.....	8
2.1.4	Organizacija realizacije kompletnog projekta.....	8
2.1.5	Vremenski okvir i budžet za kompletan projekat.....	9
2.2	Cilj i svrha Okvira za raseljavanje.....	9
2.3	Mogućnost otkupa zemljišta / raseljavanja i postupak provjere.....	10
3	ZAHTJEVI SVJETSKE BANKE	11
4	PRAVNI OKVIR U CRNOJ GORI	13
4.1	Ustav Crne Gore.....	13
4.2	Zakon o eksproprijaciji Crne Gore.....	13
4.3	Razlike i rješenja.....	15
5	KLUČNI PRINCIPI I OBAVEZE ZA OTKUP ZEMLJIŠTA/RASELJAVANJE	17
6	NAKNADE I PRAVA	20
7	NAKNADA ZA RAZLIČITE KATEGORIJE IMOVINE	25
8	OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA I JAVNE RASPRAVE	28
9	ŽALBENI MEHANIZAM	29
10	Sprovođenje PR	31
10.1	Odgovornosti za sprovođenje.....	31
10.2	Troškovi.....	32
10.3	Monitoring i izvještavanje.....	32
PRILOZI	33	
A.	Minimum elemenata plana za raseljavanje.....	34
B.	Primjer obrasca za žalbu.....	38

Akronimi:

OR	Okvir za raseljavanje (ovaj dokument)
PR	Plan za raseljavanje
LPP	Lica pogođena projektiom
JIP	Jedinica za implementaciju projekta
ESS	Ekološki i socijalni standardi Svjetske banke
SB	Svjetska banka

Lista značenja izraza koji se upotrebljavaju u ovom dokumentu

Popis stanovništva i studija početnog socio-ekonomskog stanja	<p>Popisom se identifikuju lica pogođena projektom, a uključuje i relevantne demografske (starost, pol, broj članova porodice, rođenja i smrti) kao i socijalne i ekonomske podatke (nacionalnost, zdravlje, obrazovanje, zanimanje, izvori prihoda, način života, radna sposobnost, itd.). Popis pruža pomoć prilikom utvrđivanja kvalifikovanosti (prihvatljivosti) lica pogođenih projektom. Obuhvata inventuru i utvrđivanje vrijednosti imovine i utvrđivanje, dokumentovanje i obavještanje o pravima onih koji su pogođeni projektom.</p> <p>Informacije prikupljene u vezi sa popisom predstavljaju nulto stanje, koja služi kao referentna tačka na osnovu koje se mogu mjeriti obnavljanje prihoda i rezultati drugih napora sanacije.</p>
Datum presjeka (cut-off date)	Datum nakon kojeg svako ko se useli u projektnu oblast više nema pravo na naknadu i/ili pomoć. Svrha je da pomogne da se spriječi doseljavanje lica koja žele da zloupotrijebe priliku.
Ekonomsko raseljavanje	Gubitak imovine ili pristup imovini koji utiče na egzistenciju ili stvaranje prihoda kao rezultat projekta. Građani ili preduzeća mogu da budu ekonomski raseljeni sa ili bez fizičkog preseljenja.
Prava	Obeštećenje i pomoć na koje lica imaju pravo tokom raseljavanja. Prava su definisana za svaki pojedinačni projekat i navedena su u formi matrice prava, odnosno tabele koja sadrži informacije o tome ko ima pravo na koju vrstu obeštećenja i/ili pomoći.
Otkup zemljišta	Ovo se odnosi na sve metode pribavljanja zemljišta za potrebe projekta, koje mogu biti direktna kupovina, eksproprijacija imovine i sticanje prava pristupa, kao što su prava korišćenja ili prava prolaska. Otkup zemljišta može da obuhvati i: (a) sticanje nezauzetog ili neiskorišćenog zemljišta, bez obzira da li vlasnik zemljišta njime stiče prihode ili obezbjeđuje egzistenciju; (b) povraćaj državnog zemljišta koje koriste ili su zauzela lica ili domaćinstava; i (c) uticaji projekta koji za rezultat imaju potapanje zemljišta ili zemljište koje je na neki drugi način postalo neiskoristivo ili nepristupačno. „Zemljište“ obuhvata i sve što raste na njemu ili je trajno pričvršćeno, kao što su usjevi, zgrade i druga poboljšanja, kao i pripadajuća vodna tijela.
Egzistencija	Odnosi se na čitav niz sredstava koje pojedinci, porodice i zajednice koriste za egzistenciju, kao što su prihodi od zarada, poljoprivrede, ribolova, sakupljanje plodova, ostali izvori egzistencije zasnovani na prirodnim resursima, sitnoj trgovini i razmjeni.
Tržišna vrijednost	Vrijednost obračunata na osnovu cijena nekretnina u oblasti u kojoj se određena nekretnina nabavlja, a koja se može postići za određenu nekretninu na tržištu, u zavisnosti od ponude i potražnje u trenutku određivanja cijene.
Naknada za preseljenje	Nadoknada u gotovini za troškove koji se direktno odnose na preseljenje/premještanje domaćinstva ili biznisa.
Fizičko raseljavanje	Gubitak kuće/stana, stambenog boravišta ili skloništa kao rezultat otkupa zemljišta povezanog sa projektom, a koje zahtijeva da se pogođeno lice preseli na drugu lokaciju.
Lica pogođena projektom (LPP)	Svako lice koje, kao rezultat otkupa zemljišta koje je potrebno za projekat, gubi pravo vlasništva, korišćenje ili druge koristi od izgrađenog objekta, zemljišta, jednogodišnjih ili višegodišnjih usjeva i stabala, kao i svake druge nepokretne ili pokretne imovine, bilo u potpunosti ili djelimično, trajno ili privremeno.
Troškovi zamjene	<p>Definisan kao metod utvrđivanja vrijednosti naknade dovoljne za zamjenu imovine, uključujući i neophodne transakcione troškove povezane sa zamjenom imovine. Kada postoji funkcionalno tržište, cijena zamjene predstavlja tržišnu vrijednost utvrđenu nezavisnom i stručnom procjenom nepokretnosti, uključujući i transakcione troškove. Ukoliko ne postoji funkcionalno tržište, troškovi zamjene mogu se utvrditi alternativnim načinima, kao što su obračun izlazne vrijednosti za zemljište ili proizvodna sredstva, ili neamortizovana vrijednost zamjenskog materijala i rada za izgradnju objekata ili druge nepokretne imovine, uključujući i transakcione troškove. U svim slučajevima kada fizičko raseljavanje za rezultat ima gubitak skloništa, troškovi zamjene moraju biti barem dovoljni da se omogući kupovina ili izgradnja stambenog objekta koji ispunjava minimum standarde zajednice u pogledu kvaliteta i bezbjednosti.</p> <p>Metod procjene za utvrđivanje troškova zamjene treba da bude dokumentovan i uključen u odgovarajuću plansku dokumentaciju o raseljavanju. Transakcioni troškovi obuhvataju administrativne troškove, naknade za upis ili promjenu vlasništva, razumne troškove selidbe i sve slične troškove kojima su pogođena lica izložena. Da bi se obezbijedila nadoknada po cijeni zamjene, moguće je da će biti neophodno ažuriranje planiranih iznosa naknada u projektnim oblastima sa visokom stopom inflacije ili ako je vremenski period između obračunavanja iznosa nadoknade i isplate nadoknade duži.</p>
Ograničenja korišćenja zemljišta	Ovo se odnosi na ograničenja ili zabrane korišćenja poljoprivrednog, stambenog, poslovnog ili drugog zemljišta koja se neposredno izriču i stupaju na snagu u okviru projekta. Mogu obuhvatiti ograničenja za pristup zakonom određenih parkova i zaštićenih područja, ograničen pristup drugoj zajedničkoj imovini, ograničenja korišćenja zemljišta unutar komunalnih ili zaštićenih zona.

<p>Okvir za raseljavanje</p>	<p>Dokument koji se izrađuje kada je tačna priroda ili obuhvat otkupa zemljišta ili ograničenja korišćenja zemljišta u vezi sa projektom koji može da izazove fizičko i/ili ekonomsko raseljavanje nepoznat zbog faze izrade projekta. Svrha okvira jeste da se pojasne principi rešenja, organizacioni aranžmani i kriterijumi za izradu podprojekata koji će se pripremiti.</p> <p>Nakon utvrđivanja podprojekata i pojedinačnih komponenti projekta i kada neophodne informacije postanu dostupne, okvir se proširuje u poseban plan srazmjeran potencijalnim rizicima i uticajima (vidjeti stavku Plan raseljavanja, u tekstu ispod).</p>
<p>Plan raseljavanja</p>	<p>Dokument u kojem korisnik utvrđuje pristupke koje će sprovesti i radnje koje će preduzeti da se ublaže štetni uticaji, nadoknade gubici i da se obezbijede razvojne koristi licima i zajednicama na koje investicioni projekat utiče.</p> <p>Planovi raseljavanja se izrađuju za svaki projekat koji za rezultat ima ekonomsko ili fizičko raseljavanje. Obuhvat i detaljnost plana zavisi od intenziteta raseljavanja i složenosti mjera neophodnih za ublažavanje štetnih uticaja.</p>
<p>Sporazumna naknada (nagodba)</p>	<p>Ovo se odnosi na situacije kada Zajmodavac treba da otkupi određeno zemljište ili da ograniči njegovo korišćenje za potrebe projekta, ali umjesto da to radi kroz postupak eksproprijacije, Zajmodavac prvo pokušava da postigne uzajamno prihvatljivu nagodbu (sporazumnu naknadu) sa vlasnikom/korisnikom. I kao što je objašnjeno u fusnoti 8, u mnogim slučajevima, obje strane mogu biti mišljenja da je sporazumna naknada korisna kako bi se izbjegli zastoji i transakcioni troškovi povezani sa sudskim ili upravnim postupkom eksproprijacije ili obaveznog otkupa. Zapravo, u velikom broju zemalja zahtijeva od vlada da prvo pokušaju da sprovedu ovaj pristup zasnovan na dogovoru.</p>
<p>Zaštita prava korisnika</p>	<p>To znači da se raseljeni pojedinci ili zajednice nasele na mjesto koje mogu zakonski zauzeti, gdje su zaštićeni od rizika iseljenja i gdje su prava korišćenja koja im se pružaju društveno i kulturno primjerena. Ni u kom slučaju se neće raseljenim licima dati prava korišćenja niža od prava koja su imala na zemljište ili imovinu iz koje su raseljena.</p>
<p>Ugrožena lica / grupe</p>	<p>Ranjiva lica su lica koja u pogledu roda, etničke pripadnosti, starosti, fizičkog ili mentalnog invaliditeta, ekonomski nepovoljnog položaju ili društvenom statusu mogu biti jače pogođeni raseljenjem nego druga lica i čija mogućnost traženja i korišćenja pomoći za preseljenje i srodnih razvojnih pogodnosti može biti ograničena.</p> <p>Grupe ili lica koja mogu biti posebno ranjiva uključuju, ali nijesu ograničena na:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ siromašna lica ▪ lica sa invaliditetom ▪ izbjeglice i interno raseljena lica ▪ djeca, žene, starije ili bolesne osobe ▪ domaćinstva čije su starješine djeca ili žene ▪ domaćinstva koja nemaju ili imaju vrlo ograničene resurse ▪ etničke manjine (kao što su Romi ili druge) ▪ lica bez prava vlasništva ili prava korišćenja zemljišta u skladu sa domaćim propisima

1 KRATKI PREGLED

Razvojni cilj Programa integrisanog razvoja koridora rijeka Save i Drine jeste bolja zaštita od poplava i omogućavanje prekogranične saradnje u oblasti voda u koridoru rijeka Save i Drine. Projekat se sastoji iz četiri komponente, koje će se sprovesti tokom perioda od 10 godina, a organizovan je u dvije faze. Ovaj projekat će Podprojektima u Crnoj Gori upravljati JIP u okviru Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Predložene aktivnosti projekta, zbog prirode i obima građevinskih radova, naročito u okviru komponente 1 projekta, mogu za rezultat da imaju raseljavanja. U ovoj fazi planiranja projekta, vjerovatna priroda ili obuhvat uticaja projekta nije moguće procijeniti; stoga ovaj Okvir za raseljavanje (OR) razjašnjava principe raseljavanja, organizaciju i kriterijume projektovanja koji će se primijeniti na podprojekte, i da ublaže potencijalni uticaj raseljavanja. Izrađen je u skladu sa pravnim sistemom, zakonima i postupcima koji su na snazi u Crnoj Gori, i u skladu sa zahtjevima SB i dobrim međunarodnim praksama. Ovaj OR pruža okvir za individualne planove raseljavanja koji će biti izrađeni kada lokacije i uticaji budu poznati za svaki podprojekat koji obuhvata raseljavanje.

U ovom OR zastupljeni su sljedeći elementi:

- kratak opis projekta, djelokrug ovog OR i potencijal za otkup zemljišta/raseljavanje - Poglavlje 2;
- pregled zahtjeva SB u vezi sa otkupom zemljišta/raseljavanjem - Poglavlje 3;
- detaljno objašnjenje pravnog okvira u Crnoj Gori, sa analizom razlika između tog okvira i zahtjeva SB - Poglavlje 4;
- načela i ciljeve koji uređuju pripremu i sprovođenje raseljavanja - Poglavlje 5;
- nadoknade i prava lica pogođenih projektom - Poglavlja 6 i 7;
- zahtjevi za objavljivanje informacija i javne rasprave - Poglavlje 8;
- opis mehanizama rješavanja žalbi - Poglavlje 9;
- organizacija sprovođenja planova za raseljavanje koji će se izraditi - Poglavlje 10.

2 UVOD

2.1 Kratak opis projekta

2.1.1 Ciljevi

Viši cilj Programa integrisanog razvoja koridora rijeka Save i Drine (SDIP) jeste jačanje prekogranične saradnje u oblasti voda i bolju plovnost vodnih puteva i zaštitu od poplava duž koridora rijeka Save i Drine.

Razvojni cilj SDIP (faze 1 programa) jeste poboljšana zaštita od poplava i omogućavanje prekogranične saradnje u oblasti voda duž koridora rijeka Save i Drine.

2.1.2 Komponente

Kroz ovaj projekat sprovedeće se podprojekti, potpuno pripremljeni i relevantni za ciljeve programa, sa detaljnim projektima i tenderskom dokumentacijom koji će vjerovatno biti spremni do datuma stupanja na snagu u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini (BiH) i Srbiji, istovremeno pripremajući podprojekte koji će biti sprovedeni u drugoj fazi Regionalnog programa. Projekat se sastoji iz četiri komponente opisane u nastavku:

Komponenta 1: Integrirano upravljanje i razvoj koridora rijeke Save

Podkomponenta 1.1: **Zaštita od poplava, upravljanje životnom sredinom i prilagođavanje na klimatske promjene.** U okviru ove podkomponente finansiraće se izgradnja i sanacija nasipa na odabranim prioriternim oblastima duž koridora rijeke Save kao i prirodna rješenja za revitalizaciju odabranih zaštićenih područja od ekološkog značaja za Zapadni Balkan. Unaprijeđeni kapaciteti za zaštitu od poplava (povratni period od 100 godina) takođe unapređuju kapacitete za prilagođavanje zaštićenih područja klimatskim promjenama.

Podkomponenta 1.2: **Unapređenje plovnih puteva.** U okviru ove podkomponente, sredstva grantova biće mobilisana za finansiranje deminiranja duž desne obale rijeke Save u BiH, kao preduslov za izvođenje građevinskih radova – planiranih za II fazu programa – kako bi se povećao kapacitet plovnosti rijeke Save. Pripremna dokumentacija za ove II radove faze (inženjerski projekat, instrumenti za zaštitu životne sredine i socijalne zaštite, očekivani uticaj klimatskih promjena na plovnost, tenderska dokumentacija) takođe će biti završena tokom projekta. Radovi na deminiranju koje podržava projekat predstavljaju i operativni preduslov za planirano unapređenje luka na rijeci Savi u okviru II faze. Aktivnosti deminiranja predložene su kao investicija potrebna i opravdana i bez odgovarajućeg strateškog planskog okvira (tzv. „no-regret“) koja će pomoći da se oslobodi ekonomski potencijal rijeke za buduće generacije.

Komponenta 2: Integrirano upravljanje i razvoj u koridoru Drine

Podkomponenta 2.1: **Zaštita od poplava i ekološko upravljanje.** Ova podkomponenta finansiraće infrastrukturne radove, studije, istraživanja, konsultacije i pripremu detaljnog projekta intervencija vezanih za upravljanje ekološkim resursima (zaštitu lokalnih ekosistema koji deluju kao "upijači" ugljenika) duž koridora rijeke Drine. U okviru tekućeg projekta upravljanja slivom rijeke Drine koji finansira GEF-SCCF kao i tehničke pomoći ESMAP, izrađuju se studije kojima će se utvrditi dodatne aktivnosti potrebne za zaštitu od poplava, stabilizaciju obala, drenažu i uređenje rijeka, kao i upravljanje akumulacijama u koridoru rijeke Drine. Unaprijeđeni kapaciteti za zaštitu od poplava (povratni period od 100 godina) takođe unapređuju kapacitete za prilagođavanje zaštićenih područja klimatskim promjenama.

Podkomponenta 2.2: **Integrirani razvoj slivnog područja rijeke Drine.** Ova podkomponenta finansiraće bolje upravljanje slivnim područjem u slivovima rijeka Lim i Grnčar u Crnoj Gori, kao i radove koji se odnose na mjere zaštite od poplava, drenaže i navodnjavanja u slivu rijeke Lim (pritoke rijeke Drine) u cilju smanjivanja rizika od poplava i unapređenja održivog korišćenja prirodnih resursa. Ove mjere obuhvataju: stabilizaciju obala; radove na uređenju rijeke; nasipe za zaštitu od poplava i jarke. Detaljni projekti ovih investicija su u pripremi u okviru tekućeg projekta GEF-SCCF. Ova podkomponenta će dalje finansirati pripremu odabranih prioriternih investicija u skladu sa razvojnim ciljem projekta.

Komponenta 3: Priprema projekata i upravljanje projektima

Podkomponenta 3.1: **Priprema projekta.** Ova podkomponenta finansiraće pripremu projektne dokumentacije za fazu II programa, uključujući procjene ekološkog i socijalnog uticaja.

Podkomponenta 3.2: **Institucionalno jačanje i upravljanje projektima.** Ova podkomponenta finansiraće aktivnosti za jačanje institucionalnih kapaciteta i međusektorsku koordinaciju u zemljama učesnicama kako bi se obezbijedilo efikasnije donošenje odluka i upravljanje programima na regionalnom nivou. Ova podkomponenta promovisaće zajedničko djelovanje i donošenje odluka u upravljanju rječnim slivom i upravljanju rizikom od poplava među državama sliva, čime će se povećati kapacitet prilagođavanja regiona na klimatske promjene.

Komponenta 4: Regionalne aktivnosti

Ova komponenta podržaće dijalog o politici, konsultacije, izradu planova i studija, kao i investicije u cilju jačanja veza između vodnih usluga i povezivanja sa regionalnim razvojnim ciljevima i ciljevima ekonomske saradnje koridora rijeka Save i Drine. Plan zastupanja i komunikacije biće izrađen i sproveden u cilju promovisanja regionalne saradnje. Regionalne studije (t.j. o hidrologiji, sedimentu, prilagođavanju na klimatske promjene, itd.) na koridorima rijeka Save i Drine poboljšaće razumijevanje jedinstvenih karakteristika sliva i mogućnosti za jačanje regionalne saradnje i integrisanog upravljanja.

2.1.3 Podprojekti u Crnoj Gori

Predložene komponente i podkomponente SDIP koje će se sprovesti u Crnoj Gori ukratko su opisane u tabeli ispod.

Komponenta	Podkomponenta	Opis podkomponente
Komponenta 2: Integrirano upravljanje i razvoj ekoloških resursa duž koridora rijeke Drine	Podkomponenta 2.2 Integrirani razvoj gornjeg dijela sliva Lima u Crnoj Gori	Ovim projektom finansiraće se bolji razvoj upravljanja vodama slivova rijeka Lim i Grnčar u Crnoj Gori. Ova aktivnost finansiraće radove na zaštiti od poplava, mjere drenaže i navodnjavanja. Priprema projekata za ove investicije i rješenja je u toku u okviru GEF-SCCF projekta za Drinu koji je u toku.
Komponenta 3: Priprema projekta i upravljanje projektima	Podkomponenta 3.1: Priprema projekta.	Priprema projektne dokumentacije za fazu II programa, uključujući i procjenu E&S rizika.
	Podkomponenta 3.2: Institucionalno jačanje i upravljanje projektima	JIP i upravljanje projektima; Faza I Implementacija i operativni troškovi, Faza I

2.1.4 Organizacija realizacije kompletnog projekta

SDIP će se sprovesti kroz sekvencijalni i istovremeni multifazni programski pristup sa pet zemalja učesnica: Srbija, BiH, Crna Gora, Hrvatska i Slovenija. Slovenija će biti jedini korisnik programa koja nije zajmoprimac; učestvovalaće u izradi regionalnih elaborata, regionalnom dijalogu, alatima za izgradnju kapaciteta i srodnim aktivnostima u okviru komponente 3. Podprojekti će se sprovesti na nacionalnom nivou i donijeće kumulativne regionalne koristi.

Ovaj SDIP sprovedeće zemlje učesnice, na koordiniran način, kroz dva nivoa koordinacije. Na regionalnom nivou, regionalni odbor koji čine sadašnji članovi ISRBC i visoki zvaničnici iz ključnih sektora kao što su vodoprivreda, saobraćaj, energetika i turizam olakšaće dijalog i saradnju u regionu. Ovaj odbor će takođe vršiti strateški nadzor i pružiti smjernice za implementaciju regionalnih aktivnosti, pored nacionalnih podprojekata, obezbjeđujući intenzivniji dijalog, integraciju i razmjenu znanja. U toku implementacije, i drugi sektori će se pridružiti ako i kada se pojavi potreba.

Na nacionalnom nivou, za implementaciju su zadužene jedinice za implementaciju projekta u okviru resornih ministarstava svake zemlje/entiteta. U svakoj zemlji/entitetu, biće uspostavljene JIP koje posjeduju zahtijevanu stručnu i upravljačku ekspertizu za podršku implementaciji projekta. U Crnoj Gori, JIP će biti uspostavljena u okviru Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.

2.1.5 Vremenski okvir i budžet za kompletan projekat

Program će se sprovoditi tokom perioda od 10 godina, a organizovan je u dvije faze. Faza I se fokusira na aktivnosti zaštite od poplava i upravljanja rječnim slivom u koridorima rijeka Save i Drine. Faza II predstavlja nadgradnju faze I i ona jača povezanost riječnih luka i upravljanje životnom sredinom. Države će otpočinjati realizaciju II faze na osnovu pripremljenosti zajednički identifikovanih prioriternih intervencija pripremljenih tokom I faze. Procijenjeni troškovi programa za obje faze iznose 338 miliona USD.

2.2 Cilj i svrha Okvira za raseljavanje

Svrha ovog Okvira za raseljavanje (OR) je da se pojasne principi raseljavanja, organizacija i kriterijumi za izradu podprojekata koji će se pripremiti za sprovođenje projekta, uzimajući u obzir:

- propise na snazi u Crnoj Gori, i
- Okvir Svjetske banke za životnu sredinu i socijalna pitanja, a naročito njen ekološki i socijalni Standard 5: „Otkup zemljišta, ograničenja upotrebe zemljišta i prinudno raseljavanje" (ESS5)¹.

OR je pripremljen iako tačne lokacije podprojekata, potencijalni uticaj na zemljište i obim raseljavanja još uvek nijesu utvrđeni. Nakon što lokacije i uticaji postanu poznati, OR će usmjeravati izradu planova za raseljavanje (PR), gdje je to potrebno. PR će biti pripremljen za sve podprojekte koji obuhvataju raseljavanje, kako bi se zadovoljile odredbe ESS5 i zahtjevi domaćih propisa u vezi sa otkupom zemljišta. Aktivnosti projekta koje će za rezultat imati fizičko i/ili ekonomsko raseljavanje neće početi sve dok se ti posebni planovi ne završe i dobiju saglasnost Banke.

Zahtjevi i detaljnost PR variraće zavisno od razmjere i složenosti raseljavanja. PR će se zasnivati na ažurnim i poizdanim podacima o:

- a) predloženom projektu i njegovom potencijalnom uticaju na raseljena lica i druge grupe na koje ima negativan uticaj,
- b) primjerenim i izvodljivim mjerama ublažavanja, i
- c) pravnim i institucionalnim mehanizmima potrebnim za uspješnu realizaciju mjera raseljavanja.

Minimum elemenata PR u skladu sa ESS5 prikazan je u Prilogu A ovog dokumenta.

¹ Dostupno na engleskom jeziku: <http://pubdocs.worldbank.org/en/837721522762050108/Environmental-and-Social-Framework.pdf>

2.3 Mogućnost otkupa zemljišta / raseljavanja i postupak provjere

Postoji velika vjerovatnoća da će predložene aktivnosti projekta imati za rezultat otkup zemljišta, uključujući i fizičko preseljavanje zbog građevinskih radova i ograničenog pristupa privrednim resursima za zajednice u blizini rijeka zbog promjena pristupa i upotrebe resursa.

Utvrđena je preliminarna lista podprojekata, ali još uvijek nijesu spremni za implementaciju.

Prije podnošenja podprojekata čije finansiranje će se razmatrati, JIP će pažljivo pregledati predložene podprojekte kako bi se utvrdilo da li će otkup zemljišta možda biti potreban ili ne, i ako hoće, u kojoj mjeri. Tokom ovog pregleda važno je imati u vidu da, čak i u slučaju da planirane aktivnosti projekta možda i neće imati za rezultat otkup zemljišta, pripremne aktivnosti za investicije predviđene tokom perioda pripreme projekta (kao što su aktivnosti bušenja, raščičavanja lokacije ili izgradnje pristupnih puteva) mogu da obuhvate privremeni otkup ili zauzimanje zemljišta, i u tom slučaju JIP mora da obezbijedi da se i ove pripremne aktivnosti usklade sa zahtjevima ovog OR. Pored toga, predloženi projekti koji obuhvataju izradu elaborata i projekata koji bi olakšali/preporučili izgradnju fizičke infrastrukture moraju biti pažljivo provjereni kako bi se utvrdili svi potencijalni uticaji vezani za specifične naknadne investicije (bez obzira da li će se te buduće aktivnosti finansirati iz sredstava SB ili drugih izvora).

Nakon postupka pregleda i utvrđivanja potencijalnih uticaja, JIP će izvijestiti Svjetsku banku o zaključcima pregleda i izraditi posebne OR za predmetne lokacije, i pritom obezbijediti da su sve aktivnosti projekta usklađene sa zahtjevima ovog OR. OR će se dostaviti Svjetskoj banci na razmatranje i odobravanje.

3 ZAHTJEVI SVJETSKE BANKE

ESS5 Svjetske banke o otkupu zemljišta, ograničavanju upotrebe zemljišta i nedobrovoljnom raseljavanju prepoznaje da otkup zemljišta i ograničenja korišćenja zemljišta povezana sa projektom mogu da imaju štetne posljedice na zajednice i pojedince. Otkup zemljišta ili ograničena upotreba zemljišta povezana sa projektom mogu za rezultat imati fizičko raseljavanje (preseljenje, gubitak stambenog zemljišta ili gubitak stambenog prostora), ekonomsko raseljavanje (gubitak zemlje, imovine ili pristupa imovini, što dovodi do gubitka izvora prihoda ili drugih sredstava za egzistenciju), ili

oboje.

Ciljevi ESS5 su:

U skladu sa ESS5, pogođena lica mogu da budu klasifikovana na sljedeći način:

	Kategorije LPP	Prava
a)	Za one koji imaju formalna zakonska prava na zemljište ili imovinu (tj. one koji posjeduju zvaničnu dokumentaciju u skladu sa domaćim propisima kojima dokazuju svoja prava, ili su posebno prepoznati u domaćim propisima kao prava za koja dokumentacija nije potrebna)	Nadoknada za gubitak zemljišta ili imovine
b)	Oni koji nemaju formalna zakonska prava na zemljište ili imovinu, ali imaju pravo na zemljište ili imovinu koja je priznata ili se može priznati u skladu sa domaćim propisima (npr. oni koji koriste zemljište generacijama bez zvanične dokumentacije u okviru uobičajenih ili tradicionalnih načina zakupa koje zajednica prihvata i prepoznaje u skladu sa domaćim propisima, ili oni koji nikada nijesu dobili formalno vlasništvo ili su njihova dokumenta nepotpuna ili izgubljena)	+ Pomoć za preseljenje i egzistenciju
c)	Oni koji nemaju priznato zakonsko pravo na zemljište ili imovinu koju zauzimaju ili koriste (npr. sezonski korisnici dobara, kao što su čobani, stočari, ribari, lovci ili lica koja su zemljište zauzela kršeći važeće propise)	Nemaju pravo na nadoknadu za zemljište, ali imaju pravo na pomoć za raseljavanje i egzistenciju + naknadu za imovinu u vlasništvu

Ključni zahtevi ESS5 mogu se ukratko prikazati na sljedeći način:

- **Nedobrovoljno raseljavanje treba izbjegavati gdje je to moguće.** Kada je to neizbježno, biće svedeno na najmanju moguću mjeru a odgovarajuće mjere za ublažavanje štetnih uticaja na raseljena lica (i na zajednice domaćina koje primaju raseljena lica) biće pažljivo pripremljene i realizovane.
- Treba razmotriti sve moguće alternativne projekte kako bi se izbjegao ili na najmanju moguću mjeru sveo otkup zemljišta ili ograničenja korišćenja zemljišta, istovremeno vodeći računa o uravnoteženosti ekoloških,

socijalnih i finansijskih troškova i benefita, i posvetiti posebnu pažnju uticaju na rodnu ravnopravnost i uticajima na siromašne i osjetljive;

- Podstiče se [postizanje sporazumne naknade](#) sa pogođenim licima kako bi se izbjegla upravna ili sudska odlaganja u vezi sa zvaničnom eksproprijacijom i u mjeri u kojoj je to moguće, da se smanji uticaj na pogođena lica koja su povezana sa zvaničnom eksproprijacijom;
- Kada se otkup zemljišta ili ograničenja upotrebe zemljišta ne mogu izbjeći, Zajmoprimac će ponuditi naknadu [licima na koja projekat utiče po cijeni zamjene, kao i drugu neophodnu pomoć](#) kako bi im se pomoglo da poboljšaju ili barem povrate svoj životni standard ili egzistenciju;
- Zajmoprimac [neće pribjeći mjerama prinudnog iseljenja lica na koje projekat utiče](#). Značenje izraza „prinudno iseljenje” je trajno ili privremeno premještanje protiv volje pojedinaca, porodica i/ili zajednica iz domova i/ili sa zemljišta koje zauzimaju bez obezbjeđivanja i pristupa odgovarajućim oblicima pravne i drugih vidova zaštite. Ostvarivanje prava na eksproprijaciju, obavezan otkup ili slična ovlašćenja Zajmoprimca ne smatraju se prinudnim iseljenjem pod uslovom da ispunjava zahtjeve nacionalnog prava i odredaba ESS5, i vrši se na način koji je u skladu sa osnovnim principima propisanog postupka.
- [Objavljivanje relevantnih informacija i svrsishodno učešće zajednica](#) i lica pogođenih projektom odvijaće se tokom razmatranja alternativnih projekata, a nakon toga kroz planiranje, implementaciju, praćenje i evaluaciju postupka obeštećenja, aktivnosti ponovnog uspostavljanja izvora egzistencije i preseljenja;
- Zajmoprimac će osigurati da [mehanizam žalbenog postupka](#) za ovaj projekat bude uspostavljen što je moguće ranije u postupku izrade projekta kako bi se pravovremeno riješile posebne zabrinutosti u vezi sa naknadom, premještanjem ili mjerama za ponovno uspostavljanje izvora egzistencije koje iznesu raseljena (ili druga) lica.
- Ukoliko je neizbježan otkup zemljišta ili ograničavanje korišćenja zemljišta, Zajmoprimac će [obaviti popis](#) kako bi identifikovao lica koja će biti pogođena projektom, kako bi se izvršio popis zemljišta i imovine na koju će projekat uticati, da bi se utvrdilo ko će imati pravo na naknadu i pomoć, i da se destimulisala lica koja ne ispunjavaju uslove, kao što su lica koja naknadnim doseljavanjem žele da zloupotrijebe priliku, da traže naknade.

4 PRAVNI OKVIR U CRNOJ GORI

4.1 Ustav Crne Gore

Ustav Crne Gore² utvrđuje zakonsku osnovu za eksproprijaciju zemljišta i štiti imovinska prava, i samo u izuzetnim prilikama omogućava ograničavanje tih imovinskih prava u slučajevima kad postoji javni interes i kada je to utvrđeno zakonom ili na osnovu zakona.

4.2 Zakon o eksproprijaciji Crne Gore

Zakon o eksproprijaciji³ uređuje upravljanje zemljištem i imovinom u Republici Crnoj Gori.

Glavne odredbe ovog zakona su :

- Sve direktne kupovine nepokretne imovine (zemljišta, stambenih i drugih objekata) definisane su kao potpuna (kompletna) eksproprijacija. Djelimična (nepotpuna) eksproprijacija obuhvata ustanovljavanje službenosti na nepokretnostima ili zakup zemljišta na period do najviše 3 godine. Privremeno zauzimanje zemljišta je moguće i kada je to potrebno za izgradnju ili druge radove (smještaj radnika, materijala, mašina, itd.).
- Predlog za eksproprijaciju može podnijeti korisnik eksproprijacije tek nakon što je utvrđen javni interes (u skladu sa zakonom ili od strane Vlade Crne Gore). Nakon što je predlog podnjet nadležnom organu za upis prava na nepokretnostima - područnoj jedinici u opštini na čijoj se teritoriji nalazi nepokretnost predložena za eksproprijaciju.
Predlog za eksproprijaciju mora da sadrži: (i) informacije o nepokretnostima koje treba da se eksproprišu, (ii) dokaz da je utvrđen javni interes, i (iii) dokaz da je korisnik eksproprijacije unaprijed uplatio cjelokupan iznos naknade na račun Ministarstva finansija.
- Zakon dozvoljava nagodbu - sporazum o naknadi kojim korisnik eksproprijacije i vlasnik dogovaraju visinu i oblik naknade, do pravosnažnosti rješenja o eksproprijaciji. U tom slučaju, postupak eksproprijacije je okončan.
- Ukoliko se sporazum o naknadi ne postigne, nadležni organ donosi rješenje o eksproprijaciji, ali je dužan da sasluša vlasnike nepokretnosti prije donošenja rješenja. Visina naknade utvrđuje se odlukom. Pogođena lica imaju pravo da ulože žalbu na odluku Ministarstvu finansija. Sve odluke Ministarstva finansija pogođena lica mogu osporiti pokretanjem upravnog spora pred sudom.
- Korisnik eksproprijacije stiče pravo vlasništva nad nepokretnošću danom pravosnažnosti rješenja o eksproprijaciji, pod uslovom da je naknada isplaćena vlasniku nepokretnosti. Izuzeci su dozvoljeni za hitne slučajeve.
- Ako se utvrdi da bi eksproprijacija dijela vlasnikove nepokretnosti rezultirala time da vlasnik nema ekonomski interes da koristi preostali dio nepokretnosti ili nije u mogućnosti da koristi ostatak nepokretnosti, na njegov/njen zahtjev eksproprišaće se i preostali dio nepokretnosti.
- Sva lica koja imaju stvarna prava na zemljište i objekte, upisana u katastar, imaju pravo na naknadu.
- Naknada koja se obezbjeđuje stvarnim vlasnicima nepokretnosti utvrđuje se kao pravična naknada u novcu ili u naturi (zamjenska nepokretnost). Kada se naknada isplaćuje u novcu, utvrđuje se "u visini tržišne vrijednosti slične nepokretnosti na tom području, uvećana za eventualni gubitak prihoda u periodu preseljenja). U slučaju da se naknada daje u naturi, vlasniku se obezbjeđuje zamjenska nepokretnost iste vrijednosti kao predmetna nepokretnost, uvećana za eventualni gubitak prihoda tokom preseljenja.
Zakonom se detaljno uređuju vrste naknada za različitu imovinu (poljoprivredno zemljište, građevinsko zemljište, stambeni objekat, poslovne objekte, šume, usjeve, itd.).

² Službeni list Republike Crne Gore, br. 1/2007, sa naknadnim izmjenama i dopunama

³ Službeni list Republike Crne Gore br. 55/00, 12/02, 28/06, 21/08, 30/17 i 75/18

Pored toga, zakonom je predviđeno da se finansijske i druge lične/porodične okolnosti ranijeg vlasnika moraju uzeti u obzir ako su te okolnosti „od bitnog značaja za egzistenciju vlasnika“ (veliki broj članova domaćinstva, broj članova domaćinstva koji privređuju, zdravstveno stanje članova domaćinstva, mjesečni prihod domaćinstva, itd.).

- **Iznos naknade utvrđuje komisija** koju formira nadležni organ i odobrava nadležni organ. Komisija ima pet članova, od kojih najmanje tri člana moraju biti sudski vještaci za procjenu vrijednosti imovine. Metodologija procjene vrijednosti utvrđena je *Pravilnikom o metodologiji za procjenu vrijednosti imovine*⁴ koji je usvojilo Ministarstvo finansija. Pravilnik se zasniva na međunarodnim standardima za procjenu vrijednosti imovine i evropskim standardima za procjenu vrijednosti imovine.
- **Prenos prava svojine nad novom nepokretnošću** vrši se na osnovu pravosnažnog rješenja o eksproprijaciji i dokaza da je naknada obezbijeđena/isplaćena.
- Zakon predviđa pravo pogođenih građana (onih koji imaju stvarna prava) da se žale u toku većeg broja fazi postupka eksproprijacije, počev od upravnih i sudskih postupaka (to jest, protiv odluke o javnom interesu i rješenja o eksproprijaciji).
- Oni koji imaju stvarna prava **obavješćavaju se tokom procesa eksproprijacije** (tj. donošenje odluke o javnom interesu; prije donošenja rješenja o eksproprijaciji, opštinska kancelarija nadležna za eksproprijaciju mora da pozove lica koja imaju stvarna prava na sastanak i iznese sve činjenice koje mogu biti od značaja za eksproprijaciju).

Ostali relevantni propisi Crne Gore

- *Zakon o svojinsko-pravnim odnosima*⁵ uređuje prava vlasništva i druga imovinska prava. Značajna je odredba zakona da savjestan graditelj objekta na zemljištu na kojem drugo lice ima pravo svojine stiče pravo svojine takvog zemljišta, ako se vlasnik zemljišta nije usprotivio izgradnji. U ovom slučaju vlasnik zemljišta ima pravo da zatraži naknadu za tržišnu vrijednost zemljišta, najkasnije deset godina od dana završetka izgradnje. Ukoliko je graditelj objekta na zemljištu koje je u vlasništvu drugog lica bio nesavjestan, a vlasnik zemljišta se usprotivio takvoj izgradnji, vlasnik zemljišta može zatražiti da stekne pravo vlasništva nad objektom (ali je dužan da vlasniku građevine isplati vrijednost objekta) ili uklanjanje objekta sa njegovog/njenog zemljišta ili da mu se nadoknadi tržišna vrijednost zemljišta.
- *Zakonom o prostornom planiranju i izgradnji objekata*⁶ uređuje se sistem prostornog planiranja u Crnoj Gori, način i uslovi izgradnje objekata, legalizacija bespravnih objekata i druga pitanja od značaja za prostorno planiranje i izgradnju. U skladu sa zakonom vlasnici bespravnih objekata su dužni da podnesu zahtjev za legalizaciju koju sprovode organi lokalne uprave i uređuje uslove legalizacije. Još jedna značajna odredba zakona je da se usvajanjem planskih dokumenata podrazumijeva utvrđivanje javnog interesa za eksproprijaciju (što znači da nije potrebna dodatna posebna odluka o javnom interesu).
- *Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti*⁷ omogućava pružanje socijalnih primanja i usluga osjetljivim građanima Crne Gore. Pomoć socijalnih radnika može se koristiti za rješavanje potreba Roma, lica sa invaliditetom, domaćinstava, domaćinstava sa samohranim roditeljima, domaćinstava sa niskim primanjima, itd.
- *Zakonom o socijalnom stanovanju*⁸ predviđa se ostvarivanje prava na socijalno stanovanje domaćinstvima koja nemaju stan ili drugi stambeni objekat ili čiji je stambeni objekat u lošem stanju i koja nijesu u mogućnosti da obezbijede odgovarajući stambeni objekat od svojih prihoda.

⁴ "Službeni list Crne Gore", br. 64/18

⁵ "Službeni list Republike Crne Gore", br. 19/2009

⁶ Službeni list Crne Gore, br. 64/17, 44/18 i 63/18

⁷ Službeni list Crne Gore, br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 31/17, 42/17 i 50/2017

⁸ "Službeni list Crne Gore", br. 35/ 13

- *Zakonom o državnom premjeru i katastru*⁹ utvrđuje se katastar nepokretnosti, kao jedinstvena javna evidencija koja, između ostalog, sadrži podatke o eksproprijaciji.

4.3 Razlike i rješenja

Generalno gledano, gore navedeni propisi u Crnoj Gori su generalno kompatibilni sa zahtjevima SB. U tabeli ispod predstavljene su glavne razlike između domaćih propisa i zahtjeva SB, kao i rješenja ponuđena ovim OR **Tabela 1**. S obzirom na to da su objašnjene razlike između ESS5 i lokalnog zakonodavstva, moguće je prevazići te razlike tokom faze pregovora (i za formalne i za neformalne vlasnike/korisnike) koji su dozvoljeni zakonom, kako bi se izbjegla zvanična eksproprijacija.

Tabela 1: Analiza razlika i mjera za prevazilaženje razlika

Pitanje	Razlika	Mjere za prevazilaženje razlika
Izbjegavanje nedobrovoljnog raseljavanja	Zakon ne navodi posebno izbjegavanje nedobrovoljnog raseljavanja. Međutim, u praksi, raseljavanje i eksproprijacija se izbjegavaju ili svode na najmanju mjeru tokom izrade projekta, u kontekstu minimiziranja troškova. Pored toga, zakon dozvoljava korisniku eksproprijacije da postigne nagodbu - sporazum o visini i obliku naknade sa vlasnikom nepokretnosti, do pravosnažnosti rješenja o eksproprijaciji. U tom slučaju, postupak eksproprijacije je okončan.	Biće uloženi maksimalni naponi da se potpišu ispregovarani sporazumi sa licima pogođenim projektom kako bi se izbjegla eksproprijacija, a takvi naponi će biti dokumentovani, kako je i utvrđeno u poglavlju „Ključni principi i obaveze“ ovog OR.
Planiranje i sprovođenje raseljavanja	U zakonu ne postoje izričiti zahtjevi koji se odnose na socio-ekonomska istraživanja ili izradu planova raseljavanja, ali predlog za eksproprijaciju koji je pripremio korisnik eksproprijacije mora da sadrži informacije o nepokretnosti koja treba da se ekspropriše. Obim tih informacija nije identičan procjeni nultog stanja, kao što se zahtjeva u okviru ESS5.	Kao što je utvrđeno u poglavlju „Ključni principi i obaveze“ ovog OR, PR će biti izrađeni za sve podprojekte koji obuhvataju raseljavanje. Izrada PR obuhvatiće socio-ekonomski pregled i popis kojim će se utvrditi i formalni i neformalni korisnici zemljišta/nepokretnosti kao i ranjiva lica/domaćinstva.
Datum presjeka (cut-off date)	Ne postoje razlike u pogledu određivanja datuma presjeka (datuma nakon kojeg lica naseljena u projektnoj oblasti više ne mogu ostvariti pravo na naknadu i/ili pomoć) između ESS5 i nacionalnog zakonodavstva. Međutim, nacionalni propisi ne sadrže obavezu saopštavanja datuma presjeka na cijeloj teritoriji projektne oblasti.	Kao što je utvrđeno u poglavlju „Ključni principi i obaveze“ ovog OR, datum presjeka biće saopšten: (i) putem lokalnih medija, (ii) na javnim raspravama.
Naknada za raseljena lica	Ne postoje razlike između ESS5 i zakona u pogledu principa utvrđivanja <i>oblika</i> naknade, s obzirom da zakon omogućava i naknadu u novcu i u naturi, s tim što je poželjno da se za određene vrste nepokretnosti, kao što je obradivo poljoprivredno zemljište, naknada obezbijedi u naturi. Naročito je zahtjev „pravične naknade“ zakona u skladu sa zahtjevom SB za „naknada po cijeni zamjene“ - član 35 zakona propisuje da kada se naknada isplaćuje u novcu, visina naknade se određuje u visini tržišne vrijednosti slične imovine u tom području, uvećana za sve gubitke prihoda tokom perioda preseljenja, u zavisnosti od načina korišćenja nepokretnosti i troškova preseljenja“, a kada se naknada daje u naturi, ranijem vlasniku se obezbjeđuje zamjenska nepokretnost, uz doplatu svih pripadajućih troškova. Velika razlika između ESS5 i zakona je ta što se zakon odnosi samo na formalne vlasnike nepokretnosti bez izuzetaka kada su u pitanju kategorije lica koja imaju pravo na naknadu.	Naknada će se obezbijediti u skladu sa zahtjevima ESS5, kako je i utvrđeno u poglavlju „Ključni principi i obaveze“. U matrici prava navedena su posebna prava.
Ekonomsko raseljavanje	Zakon priznaje pravo vlasnika (formalnih) <i>na naknadu izgubljenog prihoda</i> u periodu preseljenja. Zakonom je predviđeno da se finansijske i	Isto kao iznad

⁹ Službeni list Republike Crne Gore, br. 29/07, 73/10, 32/11, 43/15, 37/17 i 17/18

Pitanje	Razlika	Mjere za prevazilaženje razlika
	<p>druge lične/porodične okolnosti ranijeg vlasnika moraju uzeti u obzir ako su te okolnosti „od bitnog značaja za egzistenciju vlasnika“ (veliki broj članova domaćinstva, broj članova domaćinstva koji privređuju, zdravstveno stanje članova domaćinstva, mjesečni prihod domaćinstva, itd.).</p> <p>Međutim, zakonom se ne predviđa naknada za ekonomsko raseljavanje u istoj mjeri kao što je to predviđeno u ESS5 (npr. naknada za neformalne vlasnike/korisnike koji će biti ekonomski raseljeni, obezbjeđivanje sistema pomoći, itd.).</p>	
Ranjive grupe	U zakonu ne postoje posebne odredbe kojima se zahtijevaju konsultacije i pružanje pomoći osjetljivim grupama u postupku eksproprijacije.	Primijeniće se odgovarajuće mjere u skladu sa ovim OR.
Mehanizam za pritužbu	Iako zakon predviđa pravo pogođenih građana (onih koji imaju stvarna prava) da se žale u toku većeg broja fazi postupka eksproprijacije, počev od upravnih i sudskih postupaka (to jest, protiv odluke o javnom interesu i rješenja o eksproprijaciji), ne postoji zahtjev da se uspostavi nezavisan mehanizam žalbenog postupka koji će se baviti žalbama u vezi sa posebnim projektima.	Uspostaviće se mehanizam žalbenog postupka u skladu sa ESS5, kako je opisano u poglavlju „Mehanizam žalbenog postupka“ ovog OR.
Učešće građana/konsultacije	Nekoliko članova Zakona o eksproprijaciji propisuje objaveštavanje vlasnika nepokretnosti i konsultacije sa njima. Međutim, ne postoji zahtjev da se osigura učešće cijele pogođene populacije u najranijoj fazi.	Objavljivanje informacija i konsultacije će se izvršiti u skladu sa zahtjevima ovog OR.

5 KLJUČNI PRINCIPI I OBAVEZE ZA OTKUP ZEMLJIŠTA/RASELJAVANJE

U vezi sa implementacijom projekta, poštovaće se sljedeći principi raseljavanja i otkupa zemljišta:

1. Usaglašenost sa domaćim propisima i zahtjevima SB

Svaki nedobrovoljan otkup nepokretnosti, ograničenje pristupa imovini ili raseljavanje koje može biti rezultat sprovođenja podprojekata biće sproveden u skladu sa važećim propisima u Crnoj Gori, zahtjevima ESS5, ovog OR i dobrom međunarodnom praksom.

2. Izbjegavanje raseljavanja ili njegovo svođenje na najmanju moguću mjeru

Nedobrovoljno raseljavanje će se izbjegavati kada je moguće, ili svesti na najmanju moguću mjeru, ispitujući sve održive alternativne projekte.

U mjeri u kojoj je to moguće, težiće se prijateljskim pregovorima i sporazumima sa licima pogođenim projektom, kako bi se izbjegla nedobrovoljna raseljavanja ili na najmanju moguću mjeru sveo njihov obim.

3. Planovi raseljavanja (PR)

U slučaju da nije moguće izbjeći raseljavanje, ispoštovaće se postupci i zahtjevi iznijeti u ovom OR kada je u pitanju izrada i sprovođenje posebnih PR za svaku lokaciju na kojoj se očekuje raseljavanje.

U toku izrade PR, sprovedeće se popis i studija nultog stanja kako bi se utvrdio broj pogođenih lica, njihov prosječan prihod i standard života, stopa zaposlenosti i opšte zdravstveno stanje itd., i utvrdilo koja lica imaju prava na naknadu i pomoć.

4. Datum presjeka (cut-off date)

Datum presjeka za utvrđivanje prava za formalne vlasnike zemljišta biće datum podnošenja predloga za eksproprijaciju od strane korisnika eksproprijacije nadležnim organima (kao što je predviđeno domaćim propisima o eksproprijaciji), a datum presjeka za neformalne vlasnike koje domaći propisi ne prepoznaju biće datum izrade studije nultog stanja.

Datum presjeka biće javno objavljen u lokalnim medijima i javnim raspravama, uz prateće objašnjenje.

Sva lica koja su se naselila u projektnoj oblasti nakon datuma presjeka neće imati pravo na bilo kakvu naknadu, ali će dovoljno unaprijed dobiti zahtjev za iseljenje iz objekata i demontiranje obuhvaćenih objekata prije početka sprovođenja projekta. Materijal sa njihovih demontiranih objekata neće biti konfiskovan, neće platiti nikakvu novčanu kaznu niti će im biti izrečena bilo kakva kaznena mjera.

5. Unapređenje egzistencije i životnog standarda

Egzistencija i životni standard pogođenih lica poboljšaće se ili će se barem vratiti na nivo prije preseljavanja ili na nivo prije početka sprovođenja projekta, zavisno od toga koji je bolji, u najkraćem mogućem roku.

6. Naknada

Svi vlasnici, stanari i korisnici zahvaćenih objekata na datum presjeka, bez obzira na to da li imaju ili nemaju potpuno priznata prava vlasništva, imaju pravo na određenu vrstu naknade ili pomoći, kao što je navedeno u Matrici prava (Tabela 2 ovog dokumenta). Gubitak i skloništa (fizičko premještanje) i gubitak sredstava za život (tj. „ekonomsko raseljavanje“) uzima se u obzir i ublažava.

Pravo na naknadu biće ograničeno datumom presjeka koji će se utvrditi za svaki podprojekat na datum podnošenja predloga za eksproprijaciju za zvanične vlasnike, odnosno na dan početka izrade studije nultog stanja (popis lica pogođenih projektom (LPP) za sve neformalne korisnike.

Naknada će se uvijek isplatiti prije ulaska na zemljište ili preuzimanja vlasništva od strane korisnika eksproprijacije. Zemljište se ne može uzeti fizički (tj. nikakvi građevinski radovi ili izgradnja ne mogu se započeti) prije nego što se naknada isplati pogođenim licima. U slučaju odsutnih vlasnika (npr. ljudi sa

zakonskim pravima na zemljište, ali koji žive negdje drugo), oni će i dalje imati pravo na naknadu, a agencija za implementaciju treba da uloži, i dokumentuje, savjesne napore da ih pronađe i da ih obavijesti o postupku. Ovi napori mogu da obuhvate napore da se do njih dođe preko susjeda, objavljivanjem oglasa u novinama u kojima se daju informacije o postupku, itd. Ukoliko se ne mogu naći, u skladu sa zahtjevima domaćih propisa, iznos naknade mora da se deponuje na poseban escrow račun i bude lako dostupan ukoliko se odsutni vlasnik pojavi.

Ukoliko postoje pravni sporovi u vezi sa vlasništvom nad nekretninom, iznos naknade mora se deponovati na escrow računu i biti dostupan nakon rješavanja pravnih spirova u vezi sa vlasništvom.

U skladu sa zahtjevima SB, za sva raseljena lica čija se egzistencija zasniva na zemljištu, prednost će se dati strategijama raseljavanja na bazi zemljišta, u mjeri u kojoj je to moguće. U svim slučajevima kada se nudi zamjena zemljišta, pogođenim licima treba obezbijediti zemljište čija je kombinacija proizvodnog potencijala, prednosti specifične lokacije i drugih karakteristika najmanje jednaka zemljištu koje će se oduzeti za potrebe projekta. Međutim, isplata gotovinske naknade za izgubljenu imovinu može biti primjerena u slučaju da je egzistencija vezana za zemljište a zemljište koje je potrebno otkupiti za projekat predstavlja mali dio zahvaćene parcele, dok je preostali dio još uvijek ekonomski održiv; gdje postoje aktivna tržišta zemljišta ili stambenih jedinica i postoji dovoljna ponuda zemljišta i stambenih jedinica; ili u slučaju da egzistencija nije zasnovana na zemljištu. Iznos naknade u gotovini biće isplaćen po trošku zamjene. Trošak zamjene obuhvata iznos koji je dovoljan za zamjenu izgubljene imovine i pokrivanje troškova transakcije (npr. administrativne takse, takse za upis, takse za prenos vlasništva, takse za legalizaciju i sl.). Prilikom utvrđivanja troškova zamjene, neće se uzeti u obzir amortizacija imovine.

U slučaju da je projektom pogođen privredni subjekat, pomoć za ponovno uspostavljanje izvora egzistencije zasnovaće se na prihodima koji su izgubljeni tokom vremenskog perioda koji je neophodan za ponovno uspostavljanje poslovanja na drugoj lokaciji, što će se procijeniti za svaki slučaj posebno.

7. Objavljivanje informacija i konsultacije

Sva pogođena lica i sve nove zajednice domaćina biće informisana, svrsishodno konsultovana i podstaknuta da učestvuju u planiranju, razvoju PR, sprovođenju raseljavanja i evaluaciji. Sva pogođena lica biće obaviještena o opcijama i pravima koja se odnose na raseljavanje, konsultovana o ponuđenim mogućnostima, i obezbijediće im se tehnički i ekonomski održive alternative raseljavanja.

Sva direktno pogođena lica (vlasnici, stanari i korisnici) će se obići i objasniće im se postupak otkupa zemljišta i poseban uticaj na zemlju u njihovom posjedu.

Pristup informacijama i pomoći ranjivim licima/domaćinstvima omogućiće JIP, u skladu sa specifičnim potrebama tih lica, na osnovu provjere svakog pojedinačnog slučaja koja će se obavljati uz podršku relevantnih opštinskih socijalnih službi.

Pored toga, JIP će dati na uvid ovaj OR i svaki budući PR opštinama na čijoj teritoriji može doći do otkupa zemljišta, i pomoći opštinama da razumiju zahtjeve postavljene u ovim dokumentima. U saradnji sa lokalnim vlastima, JIP će obezbijediti da informacije o žalbenim postupcima budu dostupne LPP na nivou opštine.

8. Privremeno zauzimanje zemljišta

Kratkoročni uticaji u vezi sa privremenim zauzimanjem zemljišta u građevinske svrhe biće nakdoknađeni u skladu sa domaćim propisima o eksproprijaciji, kao i u skladu sa zahtjevima ESS5 za sve neformalne vlasnike/korisnike na koje utiče takvo privremeno zauzimanje zemljišta, kao što je predviđeno u Matrici prava (Tabela 2 ovog dokumenta).

9. Pružanje pomoći ranjivim licima

Posebna pažnja i obzir moraju se posvetiti potrebama ranjivih grupa. Sva ranjiva lica biće identifikovana a odgovarajuće mjere za pružanje podrške tim licima biće uključene u PR, na osnovu lične situacije tih ranjivih lica. Indikativna listi takvih mjera obuhvata, ali se ne ograničava na: individualne sastanke kako bi se objasnili kriterijumi prihvatljivosti i prava, pomoć tokom postupka plaćanja (kako bi dobro razumjeli dokumenta o naknadama i postupak isplate), dodatna socijalna pomoć, podrška za uklanjanje i prevoz materijala, itd.

10. Pomoć za preseljenje

Pomoć za preseljenje treba da pokrije troškove seljenja namještaja i drugih ličnih stvari u slučaju fizičkog preseljavanja domaćinstava, kao i troškove prenosa i ponovne instalacije opreme, mehanizacije ili druge imovine pogođenih privrednih subjekata. Gdje je to primjenjivo, pomoć za preseljenje treba da obuhvati i podršku za pokrivanje troškova pronalaženja i obezbjeđivanja novog objekta, kao i druge troškove preseljenja, kao što su troškovi prebacivanja priključaka na novu adresu.

11. Žalbeni mehanizam

Uspostaviće se efikasan žalbeni mehanizam za primanje i pravovremeno rješavanje posebnih pitanja u vezi sa naknadom i preseljenjem koja postave raseljena lica, na način koji je detaljnije opisan u Poglavlju 9 ovog OP.

12. Monitoring i evaluacija

JIP će pratiti i vršiti evaluaciju sprovođenja PR, kako kroz interne, službene institucionalne procedure, tako i preko nezavisnog, eksternog kontrolora, na način koji je detaljnije opisan u Poglavlju 10.3 ovog OR.

6 NAKNADE I PRAVA

U slučajevima kada se ne može izbjeći otkup zemljišta i raseljavanje, sva lica pogođena projektom (LPP) imaju pravo na naknadu, u skladu sa principima naknade utvrđenih domaćim propisima o eksproprijaciji i ESS5 zahtjevima. Čitav postupak mora biti transparentan, javno objavljen i detaljno utvrđen u okviru PR. Primarni kriterijum za prihvatljivost LPP jeste da su se lica ili imovina nalazili u projektnoj oblasti prije isteka datuma presjeka.

U skladu sa ESS5, postoje 3 kategorije lica u smislu prava na naknadu:

- Lica koja imaju formalna zakonska prava na zemljište ili imovinu;
- Lica koja nemaju formalna zakonska prava na zemljište ili imovinu, već imaju prava korišćenja zemljišta ili imovine koja su priznata ili se mogu priznati u skladu sa domaćim propisima; i
- Lica koji nemaju priznata prava ili pravo korišćenja zemljišta ili imovine koju zauzimaju ili koriste.

Ovo znači da se smatra da lica koja imaju ili polažu formalna prava na zemljište ili imovinu imaju pravo na naknadu za zemljište ili imovinu koje izgube, kao i na drugu pomoć kao što je pomoć za preseljenje i podrška nakon preseljenja, dok lica koja nemaju nikakva priznata zakonska prava niti polažu pravo na zemljište koje su zauzimali prije postupka otkupa imaju pravo na pomoć za preseljenje i egzistenciju.

U slučaju da se na prijateljski način postigne sporazum o kupoprodaji između korisnika eksproprijacije i pogođenog vlasnika, JIP mora da se pobrine da je sporazum u skladu sa ESS5 zahtjevima. Otkupljivanje zemljišta (tj. početak izgradnje) ne može se dogoditi prije nego što se pogođenim vlasnicima obezbijede svi oblici zahtijevanih naknada.

Pravo na naknadu za različite kategorije kvalifikovanih lica i imovine obuhvaćenih važećim zakonodavstvom Crne Gore ili ovim OR kako bi se prevazišle razlike i ispunili specifični zahtjevi SB opisana su u tekstu u [Tabela 2](#).

Tabela 2: Matrica prava

VRSTA PRAVA ILI NEPOKRETNOSTI NA KOJU PROJEKAT UTIČE	PRAVO
DOMAĆINSTVA	
Gubitak zemljišne parcele (vlasnik)	Zamjenska imovina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada za zemljišnu parcelu u iznosu troškova zamjene zemljišne parcele
Gubitak stambenog objekta podignutog sa građevinskom dozvolom na sopstvenom zemljištu	Zamjenska imovina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada u iznosu troškova zamjene + Novčana naknada u iznosu građevinske vrijednosti za neformalno izgrađene pomoćne objekte (šupe, garaže, sušare, ljetne kuhinje, itd.) + Naknada za preseljenje
Gubitak stambenog objekta podignutog sa građevinskom dozvolom na sopstvenom zemljištu (i neformalne dogradnje i nadogradnje)	Zamjenska imovina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada u iznosu troškova zamjene za formalni dio objekta i zemljišne parcele + Novčana naknada u iznosu građevinske vrijednosti za neformalni dio objekta i neformalno izgrađene pomoćne objekte + Naknada za preseljenje
Gubitak stambenog objekta podignutog bez građevinske dozvole na sopstvenom zemljištu	Naknada vlasniku za zemljište u iznosu troškova zamjene + Novčana naknada u iznosu građevinske vrijednosti za neformalno izgrađene objekte i pomoćne objekte (šupe, garaže, sušare, ljetne kuhinje, itd.) + Ako je ukupna isplaćena naknada vlasniku objekta nedovoljna za izgradnju/kupovinu novog smještaja, vlasnik neformalno izgrađenog objekta ima pravo na obezbjeđivanje adekvatnog smještaja sa sigurnošću zakupa ako on/ona i članovi njegove/njene porodice ne posjeduju drugi stambeni objekat ili stan, uz dodatnu pomoć, po potrebi, koja se procjenjuje za svaki pojedinačni slučaj + Naknada za preseljenje
Gubitak stana kao posebnog dijela zgrade (vlasnik)	Zamjenska imovina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada u iznosu troškova zamjene + Naknada za preseljenje
Gubitak stambenog objekta/stana (neformalni korisnik)	Obezbeđivanje alternativnog smještaja, sa sigurnošću zakupa, ako korisnik nema nikakve ili nema stabilne izvore prihoda i njegova/njena porodica ne posjeduje drugu imovinu, uz dodatnu pomoć, po potrebi, koja se procjenjuje za svaki pojedinačni slučaj.

VRSTA PRAVA ILI NEPOKRETNOSTI NA KOJU PROJEKAT UTIČE	PRAVO
	<p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Naknada za preseljenje</p>
Privremeno zauzimanje zemljišta i gubici (vlasnik ili stanar)	<p style="text-align: center;">Naknada u iznosu najma koji se može postići na tržištu</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Novčana naknada za gubitak imovine (kao što su objekti, usjevi, zasadi)</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Obaveza da se zemlja vrati u prvobitno stanje, prije početka projekta</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Naknada u tržišnoj vrijednosti za gubitak neto prihoda od budućih usjeva koji se ne mogu zasaditi tokom privremenog zauzimanja (npr. naknada za izgublenu berbu/žetvu u prosječnom prinosu po hektaru)</p>
Gubitak prava prolaza (vlasnik ili stanar)	<p style="text-align: center;">Naknada za umanjenu tržišnu vrijednost imovine</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Naknada svaku štetu načinjenu na imovini</p>
Gubitak stambenog objekta/stana (zakupac)	<p style="text-align: center;">Blagovremeno objaveštenje zakupcu kako bi se ispoštovao otkazni rok (preciziran ugovorom o zakupu)</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Plaćanje troškova preseljenja i naknada za druge troškove koje su prouzrokovani preseljenjem i jednokratna novčana naknada (naknada za prelazni period)</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Obezbeđenje zamjenskog objekta/stana za zakup ili pomoć u pronalaženju alternativne lokacije</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Pomoć za prelazni period koja je primjerena potrebama svake grupe raseljenih lica</p>
Gubitak zemljišta (neformalni vlasnik zemljišta)	<p style="text-align: center;">Novčana naknada za gubitak imovine (usjeva, infrastrukture za navodnjavanje i druge instalacije na zemljištu) u iznosu troškova zamjene</p>
Gubitak jedngodišnjih usjeva (formalni ili neformalni vlasnik zemljišta)	<p style="text-align: center;">Pravo na žetvu/berbu</p> <p style="text-align: center;">ili (ako žetva/berba nije moguća)</p> <p style="text-align: center;">novčana naknada za usjeve u iznosu troškova zamjene</p>
Gubitak višegodišnjih usjeva / voćnjaka (formalni ili neformalni vlasnik zemljišta)	<p style="text-align: center;">Pravo na berbu voća, povrća, itd.</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Novčana naknada za višegodišnje biljke i stabla u iznosu troškova zamjene</p>
POSLOVNI SUBJEKTI	
Gubitak mjesta poslovanja i gubitak komercijalnih aktivnosti (vlasnik formalnog poslovnog objekta)	<p style="text-align: center;">Zamjenska imovina sa sličnim ili istim karakteristikama</p> <p style="text-align: center;">ili</p> <p style="text-align: center;">Novčana naknada u iznosu troškova zamjene</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Novčana naknada u građevinskoj vrijednosti za svaki neformalno izgrađeni komercijalni objekat (ako postoje na poslovnoj lokaciji)</p> <p style="text-align: center;">+</p>

VRSTA PRAVA ILI NEPOKRETNOSTI NA KOJU PROJEKAT UTIČE	PRAVO
	<p>Novčana naknada za troškove prenosa i ponovne instalacije postrojenja, mehanizacije ili druge opreme</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Novčana naknada za gubitak profita kao rezultat projekta (do ponovnog uspostavljanja poslovnih aktivnosti na drugom mjestu), izračunata na osnovu prosječnih vrijednosti poslovnih transakcija u posljednje tri godine koje su evidentirane kod nadležnog poreskog organa</p>
<p>Gubitak mjesta poslovanja i gubitak komercijalnih aktivnosti (vlasnik neformalnog poslovnog objekta ili poslovnog objekta privremenog karaktera)</p>	<p>Novčana naknada u građevinskoj vrijednosti poslovnog objekta (na datum presjeka)</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Obezbjedivanje adekvatne zamjenske lokacije za zakup kako bi se omogućilo kontinuirano obavljanje poslovnih transakcija, osim u slučaju da vlasnik posjeduje istu ili sličnu poslovnu djelatnost na drugom mjestu</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Novčana naknada za troškove prenosa i ponovne instalacije postrojenja, mehanizacije ili druge opreme</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Novčana naknada za gubitak profita kao rezultat projekta (do ponovnog uspostavljanja poslovnih aktivnosti na drugom mjestu (u trajanju do 6 mjeseci)), izračunata na osnovu prosječnih vrijednosti poslovnih transakcija u posljednje tri godine koje su evidentirane kod nadležnog poreskog organa</p>
<p>Gubitak komercijalnih aktivnosti u iznajmljenom objektu (zakupac)</p>	<p>Blagovremeno objaveštenje zakupcu kako bi se ispoštovao otkazni rok</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Naknada za sva poboljšanja prostorija (kao što su rekonstrukcija, renoviranje, itd.) u iznosu troškova zamjene</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Naknada za troškove premještanja opreme i inventara i ponovnog sklapanja</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Jednokratna novčana naknada (pomoć za prelazni period) utvrđuje se za svaki pojedinačni slučaj tokom socijalne ankete dobijanjem relevantnih podataka o prihodima i egzistenciji. Utvrđuje se iznos pomoći za prelazni period koja je srazmjerna gubitku</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Obezbjedjenje zamjenskog prostora za zakup ili pomoć u pronalaženju alternativne lokacije</p>
<p>Privremeno zauzimanje zemljišta tokom građevinskih radova (formalni ili neformalni poslovni objekti)</p>	<p>Zemljište i infrastruktura pogođeni projektom biće vraćeni u prvobitno stanje, prije projekta</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Novčana naknada za privremeno zauzimanje zemljišta u iznosu zakupa u tržišnoj vrijednosti</p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>Naknada za svu izgubljenu imovinu (kao što su objekti, stabla, itd.)</p>
<p>Gubitak plata (zaposleni u formalnim ili neformalnim poslovnim objektima)</p>	<p>U slučaju privremenog prekida poslovanja i posljedičnog privremenog prekida rada zaposlenih: naknada za gubitak plata zaposlene u periodu ne dužem od 6 mjeseci, u iznosu prosječne plate u prethodnih šest mjeseci (koja će biti isplaćena direktno poslodavcu koji će dostaviti dokaz o isplaćivanim platama u prelaznom periodu)</p> <p style="text-align: center;">U slučaju obustavljanja poslovanja kao rezultat projekta:</p> <p style="text-align: center;">naknada za otpremnine za zaposlene u iznosu plata isplaćenih u rethodnih šest mjeseci (isplata se vrši direktno zaposlenima)</p>
<p>Privremeni gubici poslovnog prihoda/rente u toku građevinskih radova (poslovni subjekti koji se ne preseljavaju)</p>	<p>Novčana naknada za gubitak prihoda do završetka građevinskih radova koji direktno utiču na poslovanje poslovnog subjekta, u skladu sa procjenom sudskih vještaka</p>

VRSTA PRAVA ILI NEPOKRETNOSTI NA KOJU PROJEKAT UTIČE	PRAVO
Umanjena vrijednost poslovne imovine zbog otkupa dijela zemljišta na kojem se nalazi poslovna imovina (npr. parking poslovnog subjekta)	Novčana naknada za smanjenu vrijednost poslovne imovine, u skladu sa procjenom sudskih vještaka
OSTALO	
Uticaj na ranjive grupe	<p>Pored svih prava definisanih u ovoj matrici, ranjivim LPP biće pružena dodatna pomoć, uključujući pravnu pomoć. Sva dodatna podrška potrebna za sva ranjiva domaćinstva utvrdiće se za svaki pojedinačni slučaj tokom socio-ekonomske ankete.</p> <p>Ovim LPP će se, ako je moguće, dati prioritet u zapošljavanju na projektu.</p>
Gubitak javne infrastrukture	Javna infrastruktura biće zamjenjena prije uništenja infrastrukturom istih ili boljih specifikacija.
Neutvrđeni uticaj (trajni ili privremeni gubitak)	Svaki neutvrđeni uticaj biće ublažen u skladu sa principima i ciljevima ovog OR. U slučaju neslaganja između domaćih propisa i politike SB u određenom slučaju, mjerodavna je odredba povoljnija za pogođenog vlasnika/korisnika.

7 NAKNADA ZA RAZLIČITE KATEGORIJE IMOVINE

Naknada za objekte i naknada za građevinsko zemljište

Naknada za objekte i građevinsko zemljište koje je identifikovano za eksproprijaciju može biti novčana naknada ili obezbjeđivanje zamjenske imovine. U slučaju obezbjeđivanja zamjenske imovine, sljedeći kriterijumi treba da se primenjuju u najvećoj mogućoj mjeri:

- Parcele sa objektima treba da budu otprilike iste veličine i da imaju iste mogućnosti korišćenja;
- Objekti treba da budu slične veličine i standarda, uključujući priključke, i
- Objekti treba da budu na razumnoj udaljenosti i da imaju sličan potencijal sa aspekta egzistencije (npr. pristup zaposlenju i poljoprivredi).

Ako se LPP ponudi zamjenski objekat manje veličine ili manje povoljnih karakteristika, vlasnicima se mora isplatiti razlika u vrijednosti.

Ako pogođeni vlasnik odluči da uzme novčanu naknadu umjesto zamjenske nepokretnosti ili ako nije moguće pronaći odgovarajuću zamjensku nepokretnost u datoj oblasti, objekti će biti nadoknađeni novčano po punoj zamjenskoj cijeni. To je tržišna vrijednost materijala koji su potrebni za izgradnju zamjenskog objekta površine i kvaliteta sličnih ili boljih od onih u pogođenim objektima, ili popravke cijene djelimično pogođenog objekta uz dodatak troškova prevoza građevinskih materijala na gradilište, kao i troškova svih naknade za rad i izvođače radova, kao i troškove svakog upisa i prenosa vlasništva. Prilikom utvrđivanja troškova zamjene, ne uzima se u obzir amortizacija imovine i vrijednost očuvanog materijala, niti vrijednost beneficija koji će se dobiti od projekta koja se odbija od vrijednosti pogođene imovine. Takođe uključuje troškove za poravnavanje terena ili druge pripreme radove za novu izgradnju ili za upotrebu. Troškovi se izračunavaju u trenutku obavljanja zamjene imovine, a ukoliko to nije slučaj, proračun uzima u obzir inflaciju.

Naknada će biti obezbjeđena i za svaku štetu prouzrokovanu građevinskim aktivnostima.

Naknada za poljoprivredno zemljište

Kao što je regulisano Zakonom o eksproprijaciji Crne Gore, naknada za obradivo poljoprivredno zemljište određuje se kada god je to moguće u vidu druge odgovarajuće nekretnine koja omogućava ranijem vlasniku približno jednake uslove korišćenja. Isti uslovi korišćenja su zadovoljeni ako se ispune sljedeći kriterijumi:

- prihvatljivi su za pogođenog vlasnika/poljoprivrednika ,
- da je otprilike iste veličine,
- imaju sličan ili bolji poljoprivredni potencijal, tj. plodnost, nagib, oblik parcele, osunčanost, i
- nalazi se na razumnoj udaljenosti.

U slučaju da se pogođenom vlasniku ne može ponuditi ekvivalentna nekretnina, jer se nijedno slično poljoprivredno zemljište ne može naći na razumnoj udaljenosti ili zemljište koje je dostupno nije prihvatljivo za vlasnika, organ nadležan za eksproprijaciju pružiće pisani dokaz o neuspjelim pokušajima da se pronađe slično zemljište i platiće naknadu za to zemljište u punoj vrijednosti troškova zamjene.

Za poljoprivredno zemljište, troškovi zamjene zemljišta jednako produktivnog potencijala ili upotrebe koje je u blizini pogođenog zemljišta u periodu prije projekta ili u fazi prije raseljavanja, pri čemu treba uzeti u obzir veću vrijednost, zajedno sa troškovima pripreme zemljišta koja je potrebna da bi se ono dovelo na nivo sličan pogođenom zemljištu, uključujući troškove upisa u katastar i naknade za prenos vlasništva.

Crnogorski zakon o eksproprijaciji ne utvrđuje izričito situaciju kada je umjesto toga moguće ponuditi parcelu manje veličine ili parcelu sa nižim poljoprivrednim potencijalom, i da li bi bilo prihvatljivo da se isplati razlika u novcu, uključujući nadoknadu u naturi, kako bi se pokrila razlika u veličini ili potencijalu. U situacijama kada nije moguće

identifikovati i ponuditi parcelu iste veličine i sa istim potencijalom, a moguće je ponuditi manje parcele sa manje potencijala, vlasniku će biti ponuđena mogućnost da dobije dio naknade u naturi (zamjenska imovina - parcela) i dio u novcu. U tom slučaju potrebno je izvršiti procjenu vrijednosti obje parcele, i pogođene i zamjenske, da bi se izračunala razlika.

Naknada za neodrživo zemljište

Neodrživo zemljište se odnosi na poljoprivredno zemljište koje je ostalo nakon nepotpune eksproprijacije zemljišta, a koje je premalo da bi se uzgoj ekonomski isplatio. U slučaju da vlasnik zemljišta ostatak parcele smatra nepodesnim za dalju poljoprivrednu upotrebu ili u slučaju da parcela zemljišta izgubi svoj pristupni put, vlasnik može da podnese zahtjev za eksproprijaciju cijele parcele. Takve situacije se procjenjuju pojedinačno, na osnovu sljedećih kriterijuma:

- Veličine, dimenzije i oblika neodrživog dijela parcele;
- Poljoprivrednog potencijala preostalog dijela parcele u odnosu na ekspropisani dio;
- Ograničenja pristupa;
- Veličine i prirode mehanizacije koja se obično koristi za uzgoj na ovoj parceli i da li se ta oprema razumno može koristiti uzimajući u obzir veličinu, oblik i dimenzije neodrživog dijela parcele;
- Potencijalna ograničenja za navodnjavanje ili drenažu tokom perioda izgradnje.

Naknada za neodrživo zemljište, nakon što je priznato kao takvo, zasnovaće se na istim pravima koja važe za glavninu pogođenog zemljišta.

Naknada za usjeve i stabla

Sva višegodišnja stabla i jednogodišnji usjevi (koji se ne mogu obrati/požnjati prije ulaska na zemlju), biće nadoknađena po punoj tržišnoj vrijednosti. Svaka potencijalna šteta na stablima i usjevima nastala kao rezultat građevinskih radova nadoknadiće se u punom iznosu troškova zamjene.

U mjeri u kojoj je moguće, eksproprijacija i ulazak na zemljište će se generalno odvijati u fazama na način da se svaki postojeći jednogodišnji usjev, bez obzira na razvojnu fazu, može obrati/požnjati prije nego što se zemljište oduzme od vlasnika ili korisnika zemljišta. Jednogodišnji usjevi obrani/požnjeveni prije zauzimanja zemljišta od strane agencije korisnika ne mogu se nadoknaditi. Jednogodišnji usjevi koji se ne mogu obrati/požnjati prije ulaska na zemljište ili koji su oštećeni građevinskim radovima, nadoknađuju se u punoj tržišnoj vrijednosti. Koristiće se skorašnje evidencije o cijenama poljoprivrednih proizvoda na kantonalnom ili opštinskom nivou.

Izračunavanje punih troškova zamjene zahtijeva ne samo da se uzme u obzir proizvod usjeva u toku jedne godine, već i troškove ponovnog formiranja zasada (sadnice, priprema tla, đubriva, ostalo), kao i izgubljene prihode u toku perioda koji je potreban da se zasad dostigne rodnost. Pored toga, procjenitelji će procijeniti da li trenutna produktivnost odražava istinsku produktivnost zemlje ili je tome razlog neadekvatna briga o zemljištu. U slučaju da je pogođenim licima potrebno nadoknaditi više od jedne godine, usjevi nakon prve godine biće nadoknađeni po bruto tržišnoj vrijednosti.

Za stabla i šume, proračun treba da se vrši u skladu sa principom pune vrijednosti troškova zamjene, pri čemu se visina naknade C za drvo određuje pomoću sljedeće formule:

$$C = V \times D + C_p + C_L$$

V - Prosječna tržišna vrijednost proizvodnje jednog drveta za jednu godinu

D - Prosječno vrijeme potrebno za razvoj novog stabla do produktivnog nivoa, u godinama

C_p -Troškovi sadnje (sadnica, priprema tla, početno đubrenje)

C_L - Troškovi rada koji su potrebni da bi se održao usjev tokom perioda potrebnog za uzgoj novog stabla do prethodnog nivoa proizvodnje

Jedinica C po stablu se zatim primjenjuje na cijelu parcelu pretpostavljajući prosječnu gustinu ili na osnovu preciznog brojanja svih stabala.

Iznosi naknada će se formirati za sljedeće četiri razvojne faze stabla

- sadnica,
- mlado, neproaktivno,
- mlado, produktivno, i
- zrelo.

Za razliku od višegodišnjih zasada voćaka, gdje se rod može brati tokom dužeg vremenskog perioda, većina komercijalnih vrsta stabala rađa samo jednom. Trošak zamjene stoga treba da bude tržišna vrijednost prosječnog stabla. Ako ne može da se obavi sječa pogođene komercijalne šume prije nego što korisnik eksproprijacije dobije pristup parceli, princip naknade biće sličan onome koji se primjenjuje na jednogodišnje usjeve, uzimajući u obzir vrijednost izgubljene drvene građe.

Naknada za poslovne gubitke

Svi poslovni subjekti koji treba da se presele dobiće naknadu za:

- novčanu naknadu po punom iznosu troška zamjene za poslovne objekte i zemljište (u skladu sa istim principima kao što je utvrđeno u tekstu iznad za stambenu imovinu),
- troškove preseljenja (npr. troškove prenosa i ponovne instalacije postrojenja, mehanizacije ili druge opreme),
- gubitak neto prihoda koji je nastao kao rezultat aktivnosti projekta do potpunog ponovnog uspostavljanja poslovnih aktivnosti.

Svim poslovnim subjektima koji izgube samo dio svojeg zemljišta biće obezbijedena:

- novčana naknada po punom iznosu troškova zamjene zemljišta,
- gubitka neto prihoda koji je nastao kao rezultat aktivnosti projekta sve do potpunog ponovnog uspostavljanja poslovnih aktivnosti,
- za svu štetu prouzrokovanu građevinskim aktivnostima.

Vlasnici preduzeća koji bi više voljeli alternativna (zamjenska) poslovna lokacija umjesto novčane naknade biće ponuđena podrška JIP i opštinskih organa za pronalaženje odgovarajuće zamjenske imovine sa sličnim uslovima korišćenja na način koji je utvrđen u tekstu iznad.

8 OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA I JAVNE RASPRAVE

Zahtjevi za objavljivanje relevantnih informacija o projektu i javne rasprave utvrđene su u Planu za angažovanje zainteresovanih strana koji je izrađen u okviru projekta u cilju jačanja uključivanja zainteresovanih strana tokom trajanja projekta i angažovanja zainteresovanih strana u skladu sa domaćim propisima i zahtjevima SB.

JIP, zajedno sa predstavnicima državnih organa zaduženih za eksproprijaciju, odgovorna je za komunikaciju sa pogođenim zajednicama i licima pogođenim projektom (LPP).

Sve zainteresovane strane biće blagovremeno obaviještene o obuhvatu projekta i kontaktima za dodatne informacije, raspoloživim žalbenim mehanizmima i dostupnosti javnih dokumenata, preko:

- internet stranice Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore (www.minpolj.gov.me)
- internet stranice predmetne opštine.

Državna služba nadležna za eksproprijaciju običi će pojedinačno svako pogođeno domaćinstvo i poslovni subjekat i informisaće ga o uticaju projekta na njihovu imovinu, i naročito o preciznom uticaju na njihovu imovinu. LPP biće konsultovana tokom izrade PR i informisana o rezultatima popisa i studije nultog stanja, a njihova mišljenja o naknadi ili drugoj pomoći za preseljavanje biće pažljivo razmotrena. Svi postupci i mehanizmi kojima se obezbjeđuje aktivno učešće LPP i drugih zainteresovanih strana biće detaljno razrađeni u PR, koji će obuhvatiti i dodatak sa datumom, listom učesnika i zapisnicama sa konsultacija.

JIP će olakšati pristup informacijama za ranjive grupe, a po potrebi za svako lice/domaćinstvo u skladu sa njihovim specifičnim potrebama i/ili situacijom, u saradnji sa opštinskim odjeljenjima za socijalna pitanja.

JIP će dati na uvid ovaj OR i svaki budući PR opštinama na čijoj teritoriji može doći do otkupa zemljišta (i na engleskom i na službenim jezicima) i pomoći opštinama da razumiju zahtjeve postavljene u ovim dokumentima. U saradnji sa lokalnim vlastima, JIP će obezbijediti da informacije o žalbenim postupcima budu dostupne LPP na nivou opštine.

Javne rasprave o ovom okviru za raseljavanje

Sskup dokumenata kojim će se voditi dalja dubinska analiza ekoloških i socijalnih pitanja tokom implementacije podprojekata na osnovu Okvira za ekonomska i socijalna pitanja Svjetske banke iz 2018. godine, uključujući:

- Okvir ekološkog i socijalnog upravljanja (ESMF)
- Plan obaveza za životnu sredinu i socijalna pitanja (ESCP)
- Plan uključivanja zainteresovanih strana (SEP)
- Okvir za politiku raseljavanja (RFP), i
- Plan upravljanja radom (LMP).

predstavljeni su javnosti 30. decembra 2019. godine na internet stranici Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja (link: <http://www.minpolj.gov.me/vijesti/219348/Poziv-an-javnu-raspravu-o.html>).

Na dan 20. januara 2020. godine, Ministarstvo je najavilo da će se javna rasprava održati 24. januara 2020. godine u Opštini Bijelo Polje (link: http://www.minpolj.gov.me/rubrike/Javne_rasprave/219714/Poziv-za-ucesce-na-javnu-raspravu.html).

Zapisnik sa javne rasprave uz listu učesnika i fotografije dat je u prilogu C.

Ovaj OR je ažuriran, tako da su ishodi postupka konsultovanja javnosti uključeni u dokument.

9 ŽALBENI MEHANIZAM

JIP će uspostaviti evidenciju žalbi i obezbijediti da su projektom pogođena lica u potpunosti informisana o žalbenom mehanizmu informisanjem o postojanju ove evidencije, njenoj funkciji, kontakt osobama i postupcima za podnošenje žalbe u pogođenim oblastima.

Primjer obrasca za žalbu dat je u Prilogu B OR.

JIP će obezbijediti da dotična opština odredi najmanje jednog službenika za zadatak prijema žalbi. Ovaj službenik će obezbijediti da se prijem prigovora potvrdi u roku od 7 kalendarskih dana, da se žalbe dostavljaju na pravu adresu na razmatranje i predlaganje rješenja i da se dopis sa rješenjem / zaključkom blagovremeno dostavlja podnosiocu žalbe i potvrdi prijem. Službenik zadužen na nivou opštine mora redovno da izvještava JIP o primljenim žalbama i o svim vanrednim ili hitnim događajima.

Svi komentari ili pitanja mogu se uputiti JIP ili lokalnim opštinskim službenicima usmeno ili u pisanom obliku (poštom ili e-mailom) ili popunjavanjem obrasca žalbe, bez ikakvih troškova za podnosioca žalbe. Žalbe se takođe mogu podneti anonimno.

Sve žalbe biće upisane u evidenciju, biće im dodijeljen djelovodni broj, i njihov prijem potvrđen u roku od 7 kalendarskih dana. Svaka žalba biće upisana u evidenciju uz sljedeće informacije:

- opis žalbe,
- datum potvrde prijema dostavljene podnosiocu žalbe,
- opis preduzetih radnji (istraga, korektivne mere), i
- datum rješavanja i zaključivanja / davanje povratnih informacija podnosiocu žalbe.

JIP ili lokalni opštinski službenik uložiće svaki razuman napor da se žalba riješi nakon potvrde prijema žalbe. Ukoliko JIP ili lokalni opštinski službenik nijesu u mogućnosti da riješe pokrenuta pitanja tako što će se odmah preduzeti korektivne mjere, utvrdiće se korektivna mjera na duži rok. Podnosilac žalbe će biti obaviješten o predloženoj korektivnoj mjeri i daljim korektivnim mjerama u roku od 25 kalendarskih dana od potvrde prijema žalbe.

Ako se problem koji se kandiduje preko žalbenog mehanizma ne može riješiti ili ukoliko nije potrebno preduzeti mjere, podnosiocu žalbe će se dostaviti detaljno objašnjenje/ obrazloženje o razlozima zbog kojih taj problem nije riješen. Odgovor će sadržati i objašnjenje kako lice/ organizacija koje je podnijela žalbu može da nastavi žalbeni postupak u slučaju da ishod nije zadovoljavajući.

Ako podnosilac žalbe nije zadovoljan primjenom korektivne mjere i/ili obrazloženjem datim o razlozima zbog kojih korektivna mjera nije potrebna, žalba se upućuje komisiji za žalbe. Komisiju za žalbe čine barem:

- jedan član JIP,
- jedan član dotične opštine/grada,
- dva predstavnika LPP.

Komisija će preispitati prethodno sprovedene korektivne mjere i/ili obrazloženje dato o razlozima zbog kojih mjera nije potrebna i razmotriti alternative za rješavanje žalbe na zadovoljavajući način. Podnosilac žalbe biće obaviješten o predloženoj alternativnoj korektivnoj mjeri i daljim alternativnom korektivnim mjerama u roku od 3 mjeseca od potvrde prijema žalbe.

Žalioci mogu u bilo kojem trenutku da zatraže drugi pravni lijek u skladu sa zakonskim okvirom Crne Gore.

Kontakt informacije za upite i pritužbe:

ZA: g. Momčilo Blagojević, generalni direktor Direktorata za vodoprivredu

Vlada Crne Gore, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja

Adresa: Rimski trg 46, 81000 Podgorica/Crna Gora

Telefon: + 382 20 482 260, E-mail: momcilo.blagojevic@mpr.gov.me

10 Sprovođenje PR

10.1 Odgovornosti za sprovođenje

Za obezbjeđivanje primjerenog odvijanja kompletnog postupka izrade i sprovođenja PR u Crnoj Gori u skladu sa zahtjevima OR odgovorna je JIP.

JIP će imenovati službenika za vezu sa opštinama i drugim uključenim subjektima, koji će biti odgovoran za komunikaciju sa svim uključenim stranama i dostavljanje informacija.

PR će biti izrađen prije početka bilo koje aktivnosti otkupa zemljišta.

Specifični zadaci u vezi sa izradom i sprovođenjem PR biće podijeljeni između JIP, opštinske uprave i drugih uključenih subjekata, u skladu sa tabelom 2 ispod:

Tabela 3: Organizacione odgovornosti i aktivnosti

Vrsta posla	Odgovorna strana
Izrada PR	
Obezbijeđivanje izrade PR, uključujući popis stanovništva i socio-ekonomske ankete	JIP
Podizanje svijesti opština o zahtjevima OR i PR	JIP
Odobrenje PR	SB
Objavljivanje informacija i konsultacije	
Objavljivanje informacija i dokumenata svim projektom pogođenim licima i zajednicama, organizacija tribina	JIP u saradnji sa dotičnim opštinama
Vođenje evidencije o javnim raspravama	JIP
Postupak otkupa zemljišta	
Direktna komunikacija sa vlasnicima i korisnicima i obilasci	JIP i dotične opštine kao organi za eksproprijaciju
Pregovori i aktivnosti eksproprijacije, prije početka izgradnje	JIP i dotične opštine
Pružanje pomoći ranjivim licima / domaćinstvima	JIP u saradnji sa opštinskim sektorima koji su odgovorni za socijalno staranje, raseljena lica i izbjeglice
Plaćanje / obezbjeđivanje paketa naknade	JIP
Monitoring i izvještavanje	
Monitoring i izvještavanje SB u vezi sa otkupom zemljišta	JIP
Monitoring i izvještavanje u vezi sa privremenim zauzimanjem zemljišta koje je izvršeno nakon početka izgradnje	Izvođač radova
Priprema za reviziju završetka na kraju postupka otkupa zemljišta	Nezavisna treća strana sa kojom ugovor potpisuje JIP
Prijem i rješavanje žalbi	
Obrada i upravljanje žalbama	JIP / Lokalni opštinski službenik
Prijem žalbi i potvrda prijema žalbi	JIP / Lokalni opštinski službenik
Vođenje integrisane evidencije žalbi	JIP

10.2 Troškovi

Troškovi postupka otkupa zemljišta i raseljavanja u Crnoj Gori su odgovornost Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore. Troškovi socijalne pomoći su odgovornost ovog ministarstva i uključenih opština. Detaljna procjena troškova biće uključena u PR.

10.3 Monitoring i izvještavanje

Monitoring postupka otkupa zemljišta i raseljavanja vrši JIP kako bi se:

- utvrdilo da li se aktivnosti odvijaju po planu i da li se rokovi poštuju;
- bezbijeđilo ponovno postizanje ili poboljšanje životnog standarda LPP;
- procijenilo da li su mjere za naknadu/obnovu dovoljne;
- identifikovali svi potencijalni problemi; i
- identifikovale metode za ublažavanje svih identifikovanih problema.

JIP će održavati bazu podataka o otkupu zemljišta, porodicama i privrednim subjektima čija je imovina pogođena (uključujući i one koji nijesu vlasnici). Podaci/informacije će se periodično ažurirati kako bi se pratio napredak porodica i poslovnih subjekata.

Pokazatelji koji će se koristiti za monitoring obuhvataju, naročito, sljedeće:

- Ukupne troškove otkupa zemljišta i naknada,
- Broj lica pogođenih projektom po kategorijama
- Broj objekata (stambenih, poslovnih i pomoćnih) identifikovanih za eksproprijaciju,
- Broj privatnih parcela koje je izvođač identifikovao kao neophodne za privremeno zauzimanje tokom građevinskih radova (vrsta parcele, iznos isplaćene naknade, trajanje zauzetosti zemljišta),
- Broj javnih tribina i rasprava organizovanih za pogođena lica,
- Broj i procenat potpisanih sporazuma o naknadi,
- Broj lica koja traže posebnu pomoć i vrstu pomoći koja se obezbjeđuje ugroženim licima/domaćinstvima na blagovremen način,
- Broj lica koja su dobila naknadu u prethodnom periodu, razvrstana po vrsti naknade i klasama iznosa,
- Broj i vrsta žalbi u vezi sa otkupom zemljišta (broj žalbi, broj i procenat žalbi riješenih u utvrđenim rokovima, broj i procenat lica zadovoljnih ishodom, npr. odgovor na njihovu pritužbu/komentar, razvrstani po polu) i broj sudskih predmeta vezanih za otkup zemljišta,
- Broj uspješnih preseljenja domaćinstava (nova lokacija, nivo prihoda),
- Broj uspješnih preseljenja privrednih subjekata (nova lokacija, nivo prihoda, broj zaposlenih),
- Broj uspješno ponovo uspostavljenih poljoprivrednih aktivnosti nakon otkupa zemljišta ili ograničenja pristupa kao rezultat projekta (nivo prihoda).

JIP će se pripremiti i dostaviti SB godišnje izveštaje o ostvarenom napretku projekta, uključujući i napredak koji je postignut u implementaciji PR.

Pored toga, JIP će omogućiti sprovođenje revizije završetka na kraju postupka otkupa zemljišta od strane nezavisnog stručnjaka.

PRILOZI

A	Minimum elemenata plana za raseljavanje
B	Primjer obrasca za žalbu

A. Minimum elemenata plana za raseljavanje

Tabele ispod su izrađene na osnovu zahtjeva propisanih u Okviru SB, a posebno u ESS5-Prilog 1. *Instrumenti nedobrovoljnog raseljavanja*.

Opšti zahtjevi za plan raseljavanja

ELEMENT	OBJAŠNJENJE
Opis projekta	Opšti opis projekta i utvrđivanje projektne oblasti
Potencijalni uticaji	<p>Utvrđivanje:</p> <ol style="list-style-type: none"> komponente projekta ili aktivnosti koje dovode do raseljavanja, objašnjavajući zašto se odabrano zemljište mora otkupiti za korišćenje u toku trajanja projekta; zona uticaja tih komponenti ili aktivnosti; obuhvat i obim otkupa zemljišta i uticaj na objekte i drugu nepokretnu imovinu; sva ograničenja koja su uvedena projektom na korišćenje, ili pristup zemljištu ili prirodnim resursima; alternative koje se razmatraju da bi se izbjeglo ili na najmanju moguću mjeru svelo raseljavanje i zašto su bile odbačene; i uspostavljeni mehanizmi za minimiziranje raseljavanja, u mjeri u kojoj je to moguće, tokom implementacije projekta.
Ciljevi	Glavni ciljevi programa raseljavanja.
Popis i socioekonomske studije nultog stanja	<p>Nalazi popisa stanovništva na nivou domaćinstva, identifikovanje i popisivanje pogođenih lica, kao i uključivanje pogođenih lica, premjer zemljišta, objekata i druge nepokretne imovine na koje projekat ima uticaja.</p> <p>Popis služi i za druge značajne funkcije:</p> <ol style="list-style-type: none"> identifikovanje karakteristika raseljenih domaćinstava, uključujući opis proizvodnih sistema, rada i organizacije domaćinstava; podatke nultog stanja o egzistenciji (uključujući, kao relevantne, nivo proizvodnje i prihode stečene putem formalnih i neformalnih ekonomskih aktivnosti) i životnom standardu (uključujući zdravstveno stanje) raseljenih lica; informacije o ranjivim grupama ili licima za koja će se možda morati obezbijediti posebne mjere; identifikovanje državne ili infrastrukture, imovine ili usluga zajednice na koje projekat može imati uticaja; obezbjedivanje osnove za planiranje i obezbjedivanje budžeta za program raseljavanja; u vezi sa utvrđivanjem datuma presjeka, obezbjedivanje osnove za isključivanje nekvalifikovanih lica iz prava na naknadu i pomoć za preseljenje; utvrđivanje početnog setanja za potrebe monitoringa i evaluacije. <p>Ako se smatra relevantnim, može se tražiti izrada dodatnih elaborata/studija za sljedeće oblasti:</p> <ol style="list-style-type: none"> prava korišćenja zemljišta i prenos prava korišćenja, uključujući i popis zajedničke imovine - prirodnih resursa koji predstavljaju izvor egzistencije i izdržavanja ljudi, sistemi plodouživanja koji nijesu zasnovani na pravima vlasništva (uključujući ribolov, ispašu ili korišćenje šumskih područja) kojima se upravlja lokalnim priznatim mehanizmima raspodjele zemljišta, i sva druga pitanja koja se odnose na različite sisteme korišćenja u projektnoj oblasti; obrasce društvene interakcije u pogođenim zajednicama, uključujući društveno umrežavanje i sisteme socijalne podrške i na koji način će projekat uticati na njih; društvena i kulturna obilježja raseljenih zajednica, uključujući opis formalnih i neformalnih institucija (npr. lokalnih organizacija, ritualne grupe, nevladine organizacije (NVO) koje mogu biti relevantne za strategiju konsultacija i za izradu i sprovođenje aktivnosti raseljavanja.
Pravni okvir	<p>Nalazi analize pravnog okvira koji obuhvataju:</p> <ol style="list-style-type: none"> obim ovlašćenja obaveznog otkupa i izricanje ograničenja korišćenja zemljišta i priroda sa tim povezane naknade, u smislu metodologije procjene vrijednosti i dinamike isplate; važeće pravne i upravne postupke, uključujući opis raspoloživih pravnih lijekova za raseljena lica u sudskim postupcima i uobičajene vremenske okvire za takve postupke, kao i sve druge raspoložive mehanizme rješavanja žalbi koji mogu biti od značaja za projekat; zakone i propise koji se odnose na organe odgovorne za sprovođenje raseljavanja; razlike, ukoliko postije, između domaćih propisa i prakse koje obuhvataju obavezan otkup, izricanje ograničenja korišćenja zemljišta i obezbjedivanje mjera raseljavanja i ESS5, kao i mehanizme za prevazilaženje tih praznina.
Institucionalni okvir	<p>Nalaze analize institucionalnog okvira koji obuhvataju:</p> <ol style="list-style-type: none"> identifikovanje organa odgovornih za sprovođenje raseljavanja i nevladinih organizacija/organizacija civilnog društva koje mogu imati ulogu u implementaciji projekta, uključujući pružanje podrške raseljenim licima; procjenu institucionalnih kapaciteta tih organa i nevladinih organizacija/organizacija civilnog društva;

ELEMENT	OBJAŠNENJE
	c) sve korake koji su predloženi za unapređenje institucionalnih kapaciteta organa i nevladinih organizacija/organizacija civilnog društva odgovornih za sprovođenje raseljavanja.
Prihvatljivost (kvalifikovanost)	Utvrđivanje raseljenih lica i kriterijuma za utvrđivanje njihove prihvatljivosti za naknadu i druge pomoći za raseljavanje, uključujući relevantne datume presjeka.
Procjena vrijednosti i naknada za gubitke	Metodologija koja će se koristiti za utvrđivanje vrijednosti gubitaka radi utvrđivanja troška zamjene; opis predloženih oblika i iznosa naknade za zemljište, prirodne resurse i drugu imovinu u skladu sa domaćim propisima i sve dopunske mjere potrebne da se za njih postignu troškovi zamjene.
Učešće lokalne zajednice	Učešće raseljenih lica (uključujući zajednice domaćina, gdje je to relevantno): <ol style="list-style-type: none"> opis strategije za konsultacije i učešće raseljenih lica u izradi i sprovođenju aktivnosti raseljavanja; pregled izraženih stavova i kako su ti stavovi uzeti u obzir prilikom izrade plana raseljavanja; pregled alternativa raseljavanja i izbora koji su raseljena lica donijela u vezi sa mogućnostima koje su im dostupne; institucionalizovana rješenja putem kojih raseljena lica mogu da izraze svoju zabrinutost projektnim organima tokom planiranja i sprovođenja, kao i mjere kojima se obezbjeđuje da su takve ranjive grupe, kao što su starosjedioci, etničke manjine, bezzemljaši i žene adekvatno zastupljeni.
Vremenski plan sprovođenja	Vremenski plan sprovođenja koji predviđa datume za raseljavanje, i procijenjene datume početka i završetka za sve aktivnosti plana raseljavanja. Ovaj plan bi trebalo da prikaže kako su aktivnosti raseljavanja povezana sa opštim sprovođenjem projekta.
Troškovi i budžet	Tabele sa kategorizovanim procjenama troškova za sve aktivnosti raseljavanja, uključujući troškove inflacije, rast broja stanovnika i druge nepredviđene situacije; vremenski raspored za isplate; izvore finansiranja; mehanizme za pravovremeni protok sredstava i finansiranje raseljavanja, ako postoje, u oblastima izvan agencija za implementaciju.
Mehanizam za rješavanje žalbi	U planu se opisuju pristupačni i dostupni postupci za rješavanje sporova koji proizilaze iz raseljavanja ili preseljavanja; takvi žalbeni mehanizmi treba da uzmu u obzir mogućnost obraćanja sudu i zajednici i tradicionalnih mehanizama za rješavanje sporova.
Monitoring i evaluacija	Agencija za implementaciju treba da organizuje monitoring aktivnosti preseljavanja i raseljavanja, dopunjene nezavisnim posmatračima kako Banka bude smatrala primjerenim, kako bi se obezbijedile potpune i objektivne informacije; indikatori praćenja rezultata za mjerenje inputa, outputa i ishoda za aktivnosti raseljavanja; uključivanje raseljenih lica u postupak monitoringa; evaluacija rezultata u razumnom periodu nakon završetka svih aktivnosti raseljavanja; koristeći rezultate monitoringa raseljavanja kako bi se mogla pratiti kasnija implementacija.
Rješenja za prilagodljivo upravljanje	Plan treba da sadrži odredbe za prilagođavanje sprovođenja raseljavanja da bi se reagovalo na nepredviđene promjene u uslovima projekta, ili nepredviđene prepreke za postizanje zadovoljavajućih ishoda raseljavanja.

Dodatni zahtjevi u pogledu planiranja u slučajevima kada raseljavanje obuhvata fizičko preseljenje

U slučaju da okolnosti projekta zahtijevaju fizičko preseljenje stanovnika (ili poslovnih subjekata), planovi raseljavanja zahtijevaju dodatne informacije i elemente planiranja, kako slijedi:

ELEMENT	OBJAŠNENJE
Pomoć za prelazni period	Plan opisuje pomoć za preseljenje koja se obezbjeđuje za članove domaćinstva i njihovu imovine (ili poslovnu opremu i inventar). Plan opisuje svaku dodatna pomoć koja se pruža domaćinstvima koja izaberu novčanu naknadu i obezbjeđivanje sopstvenog zamjenskog smještaja, uključujući izgradnju nove stambene jedinice. Ukoliko planirane lokacije za preseljenje (za stanovanje ili poslovne subjekte) nijesu spremne za popunjavanje u vrijeme fizičkog preseljenja, planom se uspostavlja novčana pomoć za prelazni period koja je dovoljna za pokrivanje privremenih troškova iznajmljivanja i drugih troškova sve dok lokacija ne postane dostupna.
Izbor lokacije, priprema lokacije i preseljenje	Kada se pripremaju planirane lokacije za preseljenje, plan raseljavanja opisuje alternativne lokacije za raseljavanje koje su bile uzete u obzir i obrazlaže odabrane lokacije, uključujući: <ol style="list-style-type: none"> institucionalna i tehnička rješenja za identifikovanje i pripremu lokacija za preseljavanje, bilo ruralnih ili urbanih, za koje je kombinacija proizvodnih potencijala, prednosti lokacije, i drugih faktora bolja ili barem uporediva sa prednostima ranijih lokacija, sa procjenom vremena potrebnog za sticanje i prenos zemljišta i pomoćnih resursa; identifikacija i razmatranje mogućnosti za poboljšanje životnog standarda na lokalnom nivou uz dodatne investicije (ili kroz organizovanje zajedničkog korišćenja rezultata projekta) u infrastrukturu, objekte ili usluge;

ELEMENT	OBJAŠNENJE
	c) sve mjere neophodne za sprečavanje špekulacija u vezi sa zemljom ili doseljavanja nekvalifikovanih lica na odabrane lokacije; d) postupke za fizičko preseljenje u okviru projekta, uključujući vremenski raspored za pripremu lokacije i prenos; i e) zakonsko regulisanje prava korišćenja i prenosa prava na raseljena lica, uključujući obezbjeđivanje sigurnosti zakupa za one koji prethodno nijesu imali stvarna zakonska prava na zemljište ili objekte.
Smještaj, infrastruktura i socijalne usluge	Planovi za obezbjeđivanje (ili finansiranje lokalne zajednice da obezbijedi) smještaj, infrastrukturu (npr. snabdijevanje vodom, prilazni putevi) i socijalne usluge (npr. škole, zdravstvene usluge); planovi za održavanje ili obezbjeđivanje uporedivog nivoa usluga za populaciju domaćina; sva neophodna poboljšanja lokacije, inženjerske radove i arhitektonske projekte za ove objekte.
Zaštita životne sredine i upravljanje	opis granica planiranih lokacija za preseljenje; i procjenu uticaja na životnu sredinu predloženog raseljavanja i mjera za ublažavanje i upravljanje ovim uticajima (usklađen, po potrebi, sa procjenom zaštite životne sredine za glavnu investiciju koja zahtijeva raseljavanje).
Konsultacije o preseljenju	Plan opisuje metode konsultacija sa fizički preseljenim licima o njihovim poželjnim opcijama koje su im dostupne, uključujući, po potrebi, izbor u vezi sa oblicima naknade i pomoći za prelazni period, izbor da li se preseljenje vrši kao preseljenje pojedinaca, porodica ili djelova već postojeće zajednice ili grupe srodnika, kako bi se zadržao pristup kulturnim dobrima (npr. bogomolje, centri hodočašća, groblja).
Integracija sa populacijom domaćina	Mjere za ublažavanje uticaja planiranih lokacija preseljenja na sve zajednice primaoca, uključujući: (a) konsultacije sa zajednicama primaocima i lokalnim upravama; (b) rješenje za brze tenderske postupke za sve isplate za primaoca za zemljište ili drugu imovinu koja se obezbjeđuju kao podrška planiranim lokacijama za preseljenje; (c) mjere za identifikovanje i rješavanje svakog sukoba koji može nastati između preseljenih zajednica i zajednica primaoca; i (d) sve mjere neophodne za poboljšanje usluga (npr. obrazovanje, vodosnabdijevanje, zdravstvene i proizvodne usluge) u zajednicama primaocima kako bi se moglo izaći u susret povećanim potrebama ili ih učiniti barem uporedivim sa uslugama dostupnim na planiranim lokacijama za preseljenje.

Dodatni uslovi planiranja kada se raseljavanje uključuje ekonomsko raseljavanje

Ako otkup zemljišta ili ograničenja upotrebe ili pristupa zemljištu ili prirodnim resursima mogu za rezultat da imaju značajno ekonomsko raseljavanje, i mjere kojima se raseljenim licima pruža dovoljno prilika da poboljšaju ili barem ponovno uspostave izvore egzistencije, se ugrađuju u plan raseljavanja, ili u zaseban plan za poboljšanje egzistencije. To uključuje:

ELEMENT	OBJAŠNENJE
Direktna zamjena zemljišta	Za lica koja egzistenciju zasnivaju na poljoprivrednim aktivnostima, plan raseljavanja omogućava zamjenu za zemljište ekvivalentne proizvodne vrijednosti, ili dokazuje da je ne postoji dovoljno zemljišta ekvivalentne vrijednosti. U slučaju da je zamjensko zemljište raspoloživo, plan opisuje metode i dinamiku za njegovu raspodjelu raseljenim licima.
Gubitak pristupa zemljištu ili resursima	Za one na čiju egzistenciju utiče gubitak zemljišta ili korišćenja resursa ili pristupa, uključujući resurse zajedničke imovine, plan raseljavanja opisuje načine za dobijanje zamjenskih ili alternativnih resursa, ili na drugi način pruža podršku za sticanje alternativnih sredstava egzistencije.
Podrška za alternativna sredstva egzistencije	Za sve ostale kategorije ekonomski raseljenih lica, plan raseljavanja opisuje izvodljiva rješenja za dobijanje zaposlenja ili osnivanje poslovnog subjekta, uključujući pružanje odgovarajuće dodatne pomoći, uključujući obuku, sticanje vještina, kredite, dozvole ili specijalizovanu opremu. Kao što je i garantovano, planiranje egzistencije pruža posebnu pomoć ženama, manjinama ili ranjivim grupama koje mogu biti ugrožene prilikom obezbjeđivanja alternativnih sredstava egzistencije.
Razmatranje mogućnosti za ekonomski razvoj	Planu raseljavanja utvrđuje i procenjuje sve izvodljive mogućnosti za promovisanje poboljšanja egzistencije koje je rezultat postupka raseljavanja. Ovo može da uključi, na primjer, preferencijalne aranžmane za zapošljavanje, podršku razvoju specijalizovanih proizvoda ili tržišta, preferencijalne komercijalne zone i trgovinske aranžmane, ili druge mjere. Gdje je to relevantno, plan bi takođe trebalo da procijeni realnost izgleda za raspodjelu finansijskih sredstava zajednicama, ili direktno raseljenim licima, uspostavljanjem mjera za zajedničko korišćenje koristi od projekta.
Podrška za prelazni period	Plan raseljavanja pruža podršku za prelazni period licima čija će egzistencija biti ugrožena. Može da obuhvati plaćanje za izgubljene usjeve i izgubljene prirodne resurse, plaćanje izgubljenog profita za

ELEMENT	OBJAŠNENJE
	poslovne subjekte ili plaćanje izgubljenih plata za zaposlene pogođene preseljenjem poslovnog subjekta. Plan omogućava da pružanje podrške za prelazni period traje koliko i prelazni period.

B. Primjer obrasca za žalbu

Djelovodni broj:	
Puno ime i prezime (neobavezno)	
Kontakt informacije (neobavezno)	☐ Poštom: Molimo da date poštansku adresu: _____ _____ _____ ☐ Telefonom: _____ ☐ e-mailom: _____
Molimo označite kako želite da Vas kontaktiramo (poštom, telefonom, e-mailom).	
Poželjni jezik komunikacije	☐ crnogorskom ☐ Drugi (srpski, bosanski, albanski, hrvatski) ☐ Engleski jezik (ukoliko je moguće)
Kratak opis incidenta za koji se žalba dostavlja	Šta se dogodilo? Gdje se dogodilo? Kome se dogodilo? Koje su posljedice problema?
Datum incidenta / žalbe	
	☐ Jednokratni incident/pritužba (datum _____) ☐ Dogodilo se više puta (koliko puta? _____) ☐ U toku (imamo problem u ovom trenutku)
Šta biste željeli da se dogodi?	

Potpis: _____

Datum: _____

Molimo vas da dostavite ovaj formular:

<p>ZA: g. Momčilo Blagojević, generalni direktor Direktorata za vodoprivredu Vlada Crne Gore, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Adresa: Rimski trg 46, 81000 Podgorica/Crna Gora Telefon: + 382 20 482 260, E-mail: momcilo.blagojevic@mpr.gov.me</p>
--

C. Zapisnici sa javne rasprave

Mjesto:	Sala za sastanke Opštine Bijelo Polje
Datum:	24. januar 2020.
Vrijeme:	13:00
Organizator:	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Direktorat za vodoprivredu, Jedinica za implementaciju projekata (JIP)

Sastanak javne rasprave za skup dokumenata kojim će se voditi dalja dubinska analiza ekoloških i socijalnih pitanja tokom implementacije podprojekata na osnovu Okvira za ekonomska i socijalna pitanja Svjetske banke iz 2018. godine organizovala je JIP iz Direktorata za vodoprivredu Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja. Najava za davanje komentara i sugestija na skup dokumenata objavljena je na internet stranici Ministarstva, i sadržala je relevantne informacije za javnost i sve zainteresovane strane u vezi sa time gdje se dokumenti, i na engleskom i na crnogorskom jeziku, nalaze, kao i rok i adresu za dostavljanje zvaničnih komentara kao i vrijeme i mjesto sastanka.

Uvodnu riječ i riječi dobrodošlice na sastanku dao je predstavnik domaćina, Direktorata za vodoprivredu, [g. Momčilo Blagojević](#). Blagojević je pozdravio predstavnike Opštine, učesnike, predstavnike Svjetske banke i stručnjake koji rade na pomenutim dokumentima. Pružio je osnovne informacije o podršci Svjetske banke i smjernice za izradu SDIP projekta, njegove ciljeve i planirane rezultate. Pored toga, predstavljene su tri komponente SDIP projekta, a predstavljen je i pripremni rad tima stručnjaka, koji je za rezultat imao odabir podprojekata koji će se realizovati u Crnoj Gori i izradu svih ključnih dokumenata od značaja za početak realizacije SDIP projekta. Ova informacija poslužila je kao uvod u detaljnije predstavljanje dokumenata.

[Gđa Irem Silajdžić](#), specijalista za ekonomska i socijalna pitanja koju je Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja angažovalo za rad na dokumentaciji, predstavila je obuhvat i rezultate svog rada. Silajdžić je dala relevantne osnovne informacije za SDIP projekat i odabrane podprojekte koji će se realizovati u Crnoj Gori kao i osnovne informacije o zahtjevima Svjetske banke. Nakon uvodnog pregleda, Silajdžić je predstavila svaki od ispod navedenih dokumenata:

- Okvir ekološkog i socijalnog upravljanja (ESMF)
- Plan obaveza za životnu sredinu i socijalna pitanja (ESCP)
- Plan uključivanja zainteresovanih strana (SEP)
- Okvir za politiku raseljavanja (RFP)
- Plan upravljanja radom (LMP)

U fokusu njene prezentacije bili su rezultati ekonomske i socijalne procjene poznatih projekata faze 1 SDIP i postupci kojim će se dalje sprovoditi svaki podprojekat u oblasti procjene ekonomskih i socijalnih rizika, uključivanja zainteresovanih strana, raseljavanja i upravljanja radom. Poseban fokus njene prezentacije odnosio se na obaveze JIP i ulogu opština u ovom procesu.

Nakon prezentacije, diskusiju je započeo [g. Almer Mekić](#), predsjednik nevladine organizacije (NVO) Euromost iz Bijelog Polja. Naveo je da je NVO Euromost vodeća koalicija NVO za zaštitu rijeke Lim, koja okuplja sve NVO u slivu ove rijeke, od Opštine Plav do Opštine Rudo. Stoga je naglasio da govori u ime svih NVO iz sliva rijeke Lim. Sa stanovišta NVO, najznačajnije pitanje je zaštita rijeke. Pohvalio je projekat, navodeći da su građani svjesni koristi, posebno imajući u vidu da će infrastruktura za zaštitu od poplava obuhvatiti i izgradnju šetalačkih i biciklističkih staza duž rijeke, što će, svakako, značajno unaprijediti kvalitet života građana u slivu. Pitao je šta će se dogoditi ukoliko se procedure okvira ne budu poštovale tokom realizacije projekta kao i kakve su nacionalne obaveze u pogledu procjene uticaja na životnu sredinu za svaki podprojekat. Želio je da zna u kojoj fazi je izrada

dokumentacije. Rekao je da bi veoma cijenio odgovore kako bi njegova NVO mogla da dostavi informacije o projektnim aktivnostima članovima koalicije kao i zainteresovanim građanima.

G. Momčilo Blagojević iz Direktorata za vodoprivredu odgovorio je da je JIP održala nekoliko sastanaka sa svim opštinama u slivu. Ministarstvo i JIP su posvećeni realizaciji svih projekata u skladu s domaćim propisima i standardima SB. Pitanje s kojim se JIP suočava jeste nizak nivo pripremljenosti prostorno planske dokumentacije. Ovaj problem ometa izradu projektne dokumentacije i stoga nije bilo moguće početi s projektovanjem prije uključivanja kompletne infrastrukture zaštite od poplava u opštinska prostorno planska dokumenta. Trenutan status podprojekata u Bijelom Polju i Beranama je da su glavni projekti finalizirani i trenutno se revidiraju. Procjena uticaja na životnu sredinu za ove projekte izradiće se u skladu s domaćim propisima. JIP će organizovati javno predstavljanje ovih projekata. Blagojević je takođe naveo da su svi zahtjevi lokalnih zajednica uzeti u obzir tokom izrade idejnih projekata. Dao je primjer Opštine Plav i zahtjev koji je podnijelo Udruženje ribolovaca da se zaštiti jedan dio rijeke značajan za mriješćenje riba, na osnovu čega je projekat i izmijenjen

G. Igor Palandžić iz Svjetske banke odgovorio je na pitanje o postupcima okvira. Rekao je da su sva dokumenta predstavljena na ovom sastanku pravno obavezujuća za Zajmoprimca i biće sastavni dio ugovornih obaveza. Svjetska banka ima svoje mehanizme prekida projekta u slučaju teške povrede pravila. Međutim, primijetio je da je Vlada Crne Gore posvećena poštovanju pravila i postupaka i da se stoga tokom realizacije ne očekuju nikakvi problemi.

G. Almer Mekić kazao je da će koalicija NVO pratiti sprovođenje podprojekata SDIP i da će izvijestiti Izvođače, opštine i JIP u slučaju da uoče bilo kakve probleme koji se odnose na ekološke i/ili socijalne aspekte. Naglasio je značaj saradnje i komunikacije među svim zainteresovanim stranama.

Gđa Bisera Alihodžić iz Sekretarijata za uređenje prostora Opštine Bijelo Polje pitala je za dinamiku aktivnosti eksproprijacije koja se odnos na njenu radnu jedinicu kao i o okviru naknada za svojinu u privatnom vlasništvu.

G. Fahrudin Begović iz Opštine Bijelo Polje naveo je da Opština čeka završetak glavnog projekta tako da mogu da nastave sa izradom geodetskog elaborata koji je potreban za izradu elaborata o eksproprijaciji.

G. Momčilo Blagojević iz Direktorata za vodoprivredu naveo je da se projekti realizuju na državnoj zemlji (takozvanom javnom vodnom dobru) i da će se eksproprijacija izbjegavati u najvećoj mogućoj mjeri. Dodao je da će svi dobiti naknadu u skladu sa zakonom u slučaju da se utvrdi da je neka imovina privatno vlasništvo.

Gđa Irem Silajdžić objasnila je razliku između domaćih propisa i SB ESS5, navodeći sve kategorije koje imaju pravo na nadoknadu. Dodala je da bi bilo poželjno da nadležno lice iz opštine, iz organizacione jedinice nadležne za eksproprijaciju, pažljivo pročita pripremljeni okvir za raseljavanje koji utvrđuje okvir naknada, i te zahtjeve uvrsti tokom izrade elaborata o eksproprijaciji u skladu s domaćim propisima.

Sastanak je završen u 14:00.

Fotografije

